

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

Jurga Petniūnaitė

Neakivaizdinio sk. Teisės ir valdymo studijų programos TVmn4-04 gr. studentė

**KONSTITUCINIŲ MONARCHIJŲ BRUOŽAI:
DANIJA, NORVEGIJA, ŠVEDIJA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Prof. dr. G. Mesonis

Katedros vedėjas –

Prof. dr. E. Jarašiūnas

Vilnius 2006

TURINYS

Įvadas.....	4
1. Monarchijos samprata ir požymiai konstitucinėje teisėje.....	7
1.1. Monarchijos valdymo forma	7
1.2. Monarchijų rūšys ir tipologija.....	9
1.3. Monarchijos valdymo formos įtvirtinimas Konstitucijoje.....	13
2. Konstitucinės monarchijos Danijoje, Norvegijoje ir Švedijoje istorinė raida..	16
2.1. Skandinavijos šalių Konstitucijų atsiradimo istorinė aplinka	16
2.2. Skandinavijos šalių Konstitucijų evoliucija ir keitimas.....	19
3. Sosto užėmimas Danijoje, Norvegijoje ir Švedijoje	24
3.1. Sosto paveldėjimo sistemos pasaulyje.....	25
3.2. Paveldimas sostas	26
3.2.1. Salinė (Agnatinė) sistema	27
3.2.2. Kastilijos sistema.....	28
3.2.3. Kognatinė (Švedijos) sistema.....	29
4. Monarchijos valdymo formos bruožai Danijoje, Norvegijoje ir Švedijoje.	31
4.1. Monarcho įgaliojimų kilmė ir jų trukmė	31
4.2. Sosto atsisakymas ir monarcho pilnametystė. Sosto reagento institutas	34
4.3. Monarchijos valdymo formos ir religijos sąsaja	35
5. Monarchas valdžios pasidalijimo mechanizme.....	37
5.1. Monarchas kaip konstitucijos garantas.....	38
5.2. Įstatymų leidžiamosios valdžios ir monarcho santykis	39
5.3. Vykdomosios valdžios ir monarcho santykis	45
5.4. Teisminės valdžios ir monarcho santykis.....	54
5.5. Specifiniai monarcho įgaliojimai.....	55
Išvados	59
Šaltiniai ir literatūra	62
Santrauka	65
Priedai:	67
1 priedas - Danijos Karališka šeima.....	67
2 priedas - Danijos Sosto paveldėtojų eilė	68
3 priedas - Norvegijos Karališka šeima.....	69

4 priedas - Norvegijos Sosto paveldėtojų eilė	70
5 priedas - Švedijos Karališka šeima	71
6 priedas - Švedijos Sosto paveldėtojų eilė.....	72
7 priedas - Valstybių TOP 20 pagal GKI (Gyvenimo kokybės indeksą).....	73

ĮVADAS

Šiame darbe aptarsime dabartyje egzistuojančių valstybių, kuriose yra įtvirtinta konstitucinės monarchijos valdymo forma, konstitucinio teisinio reguliavimo aspektus. Atskleisime konstitucinių monarchijų pagrindinius bruožus bei jų ypatumus. Tai padės mums suvokti ir įvertinti monarchijos instituto reikšmę, potencialą ir perspektyvas.

Pagrindinis tyrimo klausimas yra atskleisti kokie pagrindiniai konstitucinių monarchijų bruožai Danijoje, Švedijoje ir Norvegijoje, kuo jos panašios ir kuo skirtingos?

Tyrimo problemos aktualumą sudaro, tai kad daugelyje konstitucinės teisės bei teisės teorijos, istorijos ir filosofijos šaltinių monarchija apibūdinama kaip nunykstanti valstybės valdymo forma. Ji konstitucinės teisės autorių veikaluose vertinama santūriai ir priešpastatoma pasaulyje paplitusiai respublikos valdymo formai. Konstitucinė monarchija nelaikoma lygiaverte alternatyva respublikai. Monarchija ar respublika? Dėl šio klausimo civilizuotame pasaulyje nerimsta užkietėjusių rojalistų ir prisiekusių respublikonų diskusijos. Sutariama, tik dėl vieno: nei monarchijos, nei respublikos valdymo formos neapsaugo nuo autokratijos ir totalitarizmo. Rojalistai rodo į šią dieną klestinčias visuomenes tose Europos šalyse, kurios išlaikė konstitucinės monarchijos valdymo formą, o kraštutiniai respublikonai murma, kad modernios visuomenės ateitis yra demokratinė respublika. Konstitucinės teisės mokslo doktrinoje vis dar vengiama atvirai diskutuoti, ar monarchijos valdymo forma gali išlikti šiuolaikiniame pasaulyje. Mums svarbi konstitucinės monarchijos koncepcijos pritaikymo demokratinės visuomenės vystymosi perspektyvose problema. Išnagrinėjus baigiamojo darbo uždavinius, sukaupsime pakankamus argumentus, leidžiančius svarstyti idėją, jog monarchijos valdymo forma gali būti įtvirtinta ne tik šiuolaikinių, tačiau ir ateities modernių valstybių konstitucinėse santvarkose. Šiuo požiūriu ypač aktualu yra išnagrinėti ir atskleisti Skandinavijos valstybių t.y. Danijos, Švedijos ir Norvegijos konstitucinių monarchijų bruožus ir kaip tokiose šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse dera anot kai kurių autorių toks „pasenęs ir atgyvenęs“ monarchijos institutas.

Žurnalas „Verslo klasė“ paklausė Viurtembergo grafo, kunigaikščio Eberhardo Friedricho Inigo Antoniaus Marios von Uracho (tai anūkas to paties von Uracho, kurį 1918 metais ketinta kviesti į Lietuvos sostą kaip Mindaugą II), koks jo manymu, pagrindinis monarchijos privalumas. Jo Aukštųjų atsakė apie laiką maždaug taip: „Išrinkti politikai

mąsto apie 4-8 metų ateitį. Monarchai turi galimybę svarstyti apie tai, kaip gyvens ateities kartos, nes žino, kad už savo tautos ir valstybės gerovę turės atsakyti Dievui.“¹

Prioritetą teiksime konstitucinės monarchijos valdymo formą įtvirtinusių valstybių, būtent Danijos, Švedijos ir Norvegijos santvarkų analizei. Manau, jog monarchijos sampratą šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse atspindi ir padėtų pažinti konkrečių Skandinavijos valstybių, vis dar išsaugojusių šią valdymo formą, patirtis. Todėl yra tikslinga ir moksliniu požiūriu naudinga išsiaiškinti į Danijos, Švedijos ir Norvegijos konstitucinėse monarchinėse santvarkose vykstančius juridinius, politinius ir socialinius procesus. Ar atsitiktinumas, kad iš dvidešimties šalių, kuriose yra aukščiausia gyvenimo kokybė, dešimtyje jų – konstitucinė monarchija?²

Konstitucinė monarchija, kaip viena iš valstybės valdymo formų, turi ir gali keistis taip prisitaikydama prie dabarties sąlygų ir sparčiai besikeičiančio pasaulio. Skandinavijos šalyse monarchija yra giliai įsišaknijusi ir atrodo, kad dauguma žmonių taip ir nori gyventi, nors tuo pačiu metu nenutyla ir jos kritika. Šiuolaikiniai monarchai net ir turėdami tik simbolinių galių gali veikti visuomenės gyvenimą.

Tyrimo objektas. Skandinavijos šalių konstitucinės monarchijos.

Tyrimo dalykas. Valstybių, būtent Danijos, Švedijos ir Norvegijos, įtvirtinusių konstitucinės monarchijos valdymo formą valstybinės valdžios institucijų formavimas, jų juridinės ir praktinės sąveikos bruožai.

Darbo tikslas. Paruošti išsamią ir lyginamosios konstitucinės teisės mokslo doktrinai vertingą studiją, pasitelkiant naujausią, baigiamojo darbo problematikai aktualią informaciją. Objektyviai atskleisti konstitucinės monarchijos instituto raidos tendencijas šiuolaikiniame pasaulyje ir konstitucinių monarchijų bruožus Danijoje, Švedijoje ir Norvegijoje.

Darbo uždaviniai

1. Atskleisti monarcho statusui charakteringas ypatybes, apžvelgiant ir palyginant Danijos, Švedijos ir Norvegijos valstybių konstitucinėje teisenoje įtvirtintas monarcho institutą reglamentuojančias juridines nuostatas pagrindžiant jas konkrečiais įgyvendinimo praktikos pavyzdžiais.

¹ Verslo Klasė Nr. 10. // Verslo Žinios. – Vilnius, 2006. P. 9.

² Verslo Klasė Nr. 10. // Verslo Žinios. – Vilnius, 2006. P. 38. (The economist intelligence units „The world in 2005“)

2. Aptarti monarcho institucijos suformavimo juridines bei praktines prielaidas ir įvertinti jas įtakojančias politines, istorines, paprotines terpes bei kitus veiksnius.
3. Nustatyti monarcho kompetencijos turinį, palyginti jo ir kitų valdžios institucijų tarpusavio sąveiką, realizuojant valstybės valdymo funkcijas.

Baigiamojo darbo šaltiniai

Atskleisdami objektyvias Skandinavijos šalių monarchijų gyvavimo prielaidas (kokios jos yra ir kodėl jos būtent tokios?), pasitelksime pačius įvairiausius, ne tik teisinio pobūdžio informacijos šaltinius. Pagrindiniai baigiamojo darbo dedukciniai teiginiai išplaukia iš savarankiškai interpretuotų Skandinavijos šalių Konstitucijų bei konstitucinės reikšmės teisės aktų nuostatų. Taip pat remiamasi specialiąja lyginamosios konstitucinės teisės literatūra, įvairių internetinių naujienų portalų publikacijomis. Atliekant dokumentų studijas dėmesys bus sutelktas į Skandinavijos šalių Konstitucijas ir kitus konstitucinius teisės aktus. Ruošiant studiją, itin vertingos pasirodė Interneto virtualios svetainės – oficialūs monarchijų, Karališkųjų šeimų, taip pat edukacinių organizacijų, nepriklausomų universitetų tinklapiai. Labai pagelbėjo įvairios interneto svetainės, kuriose buvo galima surasti ir naujausių faktų, ir užsienio teisininkų darbų, aktualių baigiamojo darbo tematikai.

Baigiamojo darbo metodika

Pasirinktą temą nagrinėjau vadovaudamasi kompleksinio tyrimo idėja. Darbe remiausi lyginamuoju – sisteminiu, loginiu – dedukciniu, statistiniu ir kitais metodais, analizuodama ne tik teisinio bet ir politinio, socialinio, istorinio pobūdžio aspektus.

1. MONARCHIJOS SAMPRATA IR POŽYMAI KONSTITUCINĖJE TEISĖJE

1.1. Monarchijos valdymo forma

Valstybės valdymo forma – tai valstybės valdžios organizacijos forma, kuria nusakomas valstybės valdžios šaltinis, aukščiausių valstybės valdžios institucijų, ypač valstybės vadovo, parlamento bei vyriausybės sudarymo tvarka, jų struktūra, teisinė padėtis, taip pat šių institucijų teisiniai ir faktiški tarpusavio santykių formavimo arba sudarymo principai, būdai³. Valstybės valdymo formų įvairovė, egzistuojanti šiuolaikiniame pasaulyje, atskleidžia visumą žmonijos išplėtotų ir konkrečiose šalyse realizuotų valdymo filosofijos koncepcijų. Valstybės valdymo forma atskleidžia aukščiausios valstybinės valdžios organizavimo ypatumus, jų kompetenciją ir tarpusavio sąveikos ryšius, taip pat visuomenės vaidmenį, formuojant konkrečias valdžios institucijas. Pagrindinis veiksnys, pagal kurį yra nustatoma konkrečios šalies valdymo forma yra valstybės vadovo (prezidento ar monarcho) santykis su kitomis valstybinės valdžios institucijomis ir tauta. Šiuolaikinėse pasaulio valstybėse egzistuoja du valstybės valdymo formos modeliai: respublika ir monarchija.

Respublika yra labiausiai paplitusi valdymo forma pasaulyje. Ji įtvirtinta daugelio šalių Konstitucijose ar kituose konstitucinės reikšmės teisės aktuose. Tokiose valstybėse svarbiausios politinės figūros, dalyvaujančios valstybės valdyme, yra parlamentas, prezidentas, vyriausybė. Svarbu pabrėžti, kad būtent prezidento institutas yra vienas lemiamų veiksnių, nustatant respublikos valstybės valdymo formą ir tokiu būdu neatsiejamas nuo minėtos valdymo formos apibrėžimo: visos valstybės, kurių konstitucinėje sąrangoje apibrėžtas šis institutas, yra respublikos, o skirtingas prezidento instituto įgaliojimų turinys detalizuoja ir smulkiai charakterizuoja tokią valdymo formą: teisinėje literatūroje nurodomos parlamentinės, pusiau prezidentinės, prezidentinės, super – prezidentinės respublikos⁴ ir t.t.

Tuo tarpu valstybėse, kurių valdymo forma yra monarchija, valstybės vadovas yra monarchas, kuris gauna teisę vadovauti šaliai ne rinkimų būdu, o šią teisę įgyja sosto paveldėjimo įstatymų nustatyta tvarka. Mums monarchija tai ne tik vieno valdžia, bet ir paveldima valdžia. Pagrindiniai monarchijos požymiai yra paveldimumas ir valdžia iki

³ Birmontienė T., Jarašiūnas J., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 526.

⁴ Баглай М.В., Лейбо Ю.И., Энтин Л.М. Конституционное право зарубежных стран.- Москва, 1999. С. 120.

gyvos galvos. Taigi monarchija įkūnija valstybės amžinumą, tęstinumą ir tol, kol gyvas monarchas, valstybė klestės amžinai. Apskritai, monarchija nėra laikoma labai demokratine valdymo forma. Konstitucinėje valdžių organizavimo sistemoje monarcho institutas gali būti reglamentuotas, kas suteikia kontrastingumo valdžios institucijų sąrangos paletei. Tokiame valstybinės valdžios struktūriniame modelyje prezidento institutas nebefunkcionuoja. Konstitucinės teisės šaltinių analizė leidžia teigti, jog nėra jokių galimybių egzistuoti minėtoms valdžios institucijoms vienoje valdžios sistemoje, nes tiek monarchas, tiek prezidentas pirmiausiai tapatinami su valstybės vadovo (*head of state*) sąvoka, todėl konkrečiu atveju vienos iš šių institucijų pasirinkimas logiškai lemia kitos nereikalingumą ir beprasmiškumą. Valstybės vadovas gali būti tik vienas ir įvairių pasaulio valstybių Konstitucijų normomis ši neginčijama aksioma yra įtvirtinta.

Tuo atveju, kai į valdžios institucijų sistema įtraukiamas monarchas, valstybės vadovo statusas įgauna visiškai kitą teisinę charakteristiką. Tai sudaro prielaidą atsirasti kitokiai valdymo formai. Pasaulyje nėra tokios valstybės, kuri konstituciškai pripažindama monarchiją valdžios sistemos institucija, toje pačioje Konstitucijoje bei tarptautinių santykių sferoje skelbtųsi esanti respublika.

Terminas „monarchas“ sudarytas iš žodžių monos (vienas) + archos (valdovas), yra graikiškos kilmės; išvertus jį į lietuvių kalbą, reiškia: „vienvaldys, valstybės valdovas“⁵. Tiek plačiąja tiek siaurąja prasmėmis ši reikšmė per daugiau nei du tūkstančius metų, dinamiškai vystantis monarchijos valdymo formos koncepcijoms, tebevartojama ir šiandien, tačiau jau nebeatspindi per amžius pasikeitusios ir ištobulintos, šiuolaikinės monarchijos valdymo formos, prisitaikiusios prie nuolat sparčiai besikeičiančio pasaulio realijų bei specifikos.

Siaurąja prasme sąvokoje pateikiamas vienasmeniško požymis yra ginčytinas, nes pasaulio istorijoje yra žinomi ir dvivaldės monarchijos pavyzdžiai. Plačiąja prasme monarchijose valdovas išliko valstybės vadovu, tačiau dualistinėse bei ypač parlamentinėse monarchijose jis neteko svarbiausių įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios galių arba pasidalino jas su kitomis valdžios institucijomis - parlamentu, vyriausybe, pripažindamas aukščiausiu įstatymu šalies Konstituciją.

Daugumos Vakarų Europos valstybių konstitucinėje teisenoje vienareikšmiai konstatuojama, jog monarcho galias nustato visuomenės suverenitetą atstovaujantis

⁵ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2001. P. 649.; Strouthes D. Law and politics: a cross – cultural encyclopedia. - Santa Barbara, CA, USA, 1995. P. 178

parlamentas. Todėl dabartinei moderniai monarchijai konstitucinės teisės doktrinoje apibūdinti neretai vartojamas posakis „monarchas karaliauja, bet ne valdo“⁶. Toliau darbe smulkiau aptarsime vyraujančias monarchijos valdymo formos rūšis ir monarcho kompetencijos tipus.

1.2. Monarchijų rūšys ir tipologija

Monarchija – žodis, kuris graikų kalboje reiškia „vienvaldystę“. Atsižvelgiant į pagrindinių valstybės įstatymų monarchui suteiktus įgaliojimus, šios institucijos santykius su kitomis valstybės institucijomis, yra išskiriamos dvi pagrindinės monarchinių santvarkų grupės. Tai absoliutinė (neribota) ir konstitucinė (ribota) monarchija. Pastaroji dar yra skirstoma į dualistinę ir parlamentinę. Kai kurie autoriai išskiria teokratinę monarchiją, kurioje monarchas – valstybės vadovas ir tuo pačiu vienos iš pasaulinių religijų dvasinis lyderis⁷. Pasaulyje egzistuoja vienintelė tokia valstybė – Vatikanas.

Pabandykime apžvelgti kiekvieną iš šių monarchijų tipų, išskiriant pagrindinius dėsningumus ir tendencijas.

Absoliutinė (konstituciškai neribota) monarchija. Ši valstybės valdymo forma būdinga vėlyvajam feodalizmui. Šiandien absoliutinė monarchija yra anachronizmas ir išliko tik kai kuriose Rytų šalyse, kur dar tradiciškai dominuoja patriarchalinės bei feodalinės viešojo gyvenimo organizavimo formos. Nors yra šalių su pakankamai aukštu ekonominio išsivystymo lygiu bei išvystyta socialine infrastruktūra, tačiau jose absoliutinė monarchija išliko kaip savotiška ikiindustrinės epochos patriarchalinės gentinės demokratijos tradicijų užkonservavimo forma (Saudo Arabija).

Absoliutinėje monarchijoje visa aukščiausia valdžia priklauso monarchui. Teisiškai jo valdžia neribota, nes monarchas yra bet kokios valdžios šaltinis ir tik tai jis nustato jos ribas normatyviniuose aktuose, kuriuos dovanuoja savo pavaldiniams. Įstatymo pagrindą sudaro monarcho valia. Jis pats leidžia įstatymus, savo nuožiūra skiria aukščiausius valstybės pareigūnus, vadovauja vykdomajai valdžiai, skiria ir atleidžia ministrus, vykdo

⁶ Birmontienė T., Jarašiūnas J., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 529.

⁷ [neaiškina], [neaiškina], [neaiškina]. [neaiškina] [neaiškina] [neaiškina]. – [neaiškina]: [neaiškina], 2002. C. 120.

aukščiausiąjį teisingumą. Absoliutinėje monarchijoje nėra tautos renkamo parlamento, monarcho galios nėra ribojamos teisės aktais⁸.

Konstitucinės teisės mokslininkai šiai kategorijai vienareikšmiškai priskiria tokias valstybes, kuriose išvis nėra Konstitucijos ar konstitucinės reikšmės aktų, o monarcho valdžia nėra suvaržyta jokiais imperatyviomis teisės normomis. Kai kuriose absoliutinės monarchijos šalyse, kaip išimtyms gali būti priimami teisės aktai, vadinami konstitucijomis, tačiau praktikoje jos mažai ką turi bendro su visuotinai pripažįstamu Konstitucijos supratimu. Šių laikų konstitucinės teisės doktrinoje išsivyrėja nuomonė, kad absoliutinėmis monarchijomis yra pripažįstamos ir šalys, formaliai turinčios Konstitucijas ar konstitucinės reikšmės aktus. Kai kurie konstitucinės teisės mokslininkai tokias valstybes įvardija kaip pusiau absoliutines monarchijas. Tokios šalys yra Saudo Arabija, Omanas, Kuveitas, Jungtiniai Arabų Emyratai, Brunėjus, Bachreinas.

Paprastai šiose valstybėse konstitucijos yra oktrojuotos (Valdovo dovanotos Tautai). Šiose Konstitucijose gali būti įtvirtintas ir valdžių padalijimo principas, tačiau šios nuostatos tėra formalaus pobūdžio ir praktiškai negalioja. Be to dažnai monarchai nevengia pasinaudoti savo teise sustabdyti Konstitucijos veikimą neribotam laikotarpiui. Taigi tokios Konstitucijos praktiškai neriboja monarcho valdžios. Jis pats vienvaldiškai įgyvendina įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžias, yra pats aukščiausias teisėjas. Preziumuojama, kad visos valdžios šaltinis yra ne tauta, o monarchas.

Konstitucinė monarchija. Tai tokia valdymo forma, kurioje monarcho valdžia įgyvendinama Konstitucijos pagrindu ir tokiu mastu, kaip tai yra apibrėžta Konstitucijoje. Konstitucinėje monarchijoje yra pripažįstamas (kartais – tik iš dalies) tautos suverenitetas, įstatymus leidžia tautos atstovybė – parlamentas. Jis paprastai ir kontroliuoja vyriausybės veiklą. Priklausomai nuo monarcho valdžios apribojimo laipsnio yra skiriami du konstitucinės monarchijos tipai: *dualistinė monarchija* ir *parlamentinė monarchija*.

Dualistinė monarchija. Kaip tai matyti iš pavadinimo dualistinė monarchija yra apibūdinama valdžios padalijimu tarp monarcho ir parlamento, tačiau šis padalijimas yra gana paviršutiniškas, ir kuriame monarcho valdžia aiškiai dominuoja. Konstitucinės teisės mokslo doktrinoje dualistine monarchija apibūdinama tokia valstybės valdžių sistema, kurioje valstybės vykdomąją valdžią įgyvendina valdovas ir vyriausybė, tuo tarpu įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija priklauso visuomenės renkamam

⁸ Birmontienė T., Jarašiūnas J., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.P. 528.

parlamentui. Monarcho valdžia iš esmės apribota įstatymų leidžiamosios valdžios. Bet ir šioje srityje nei vienas įstatymas priimtas parlamento, negalėjo įsigalioti be monarcho sutikimo. Tokiai valstybinės valdžios sąrangai yra būdingas monarcho ir parlamento dualizmas. Monarchas yra valstybės vadovas ir naudojami pagrindinėmis prerogatyvomis vykdomosios valdžios srityje. Monarchas praktiškai yra nepriklausomas nuo parlamento, įgyvendindamas vykdomąją valdžią. Jis pats skiria vyriausybę, kuri yra atskaitinga tik valdovui. Monarchas turi teisę paleisti parlamentą, leisti ypatinguosius dekretus bei įvesti šalyje nepaprastąją padėtį. Jis taip pat vadovauja ir šalies ginkluotoms pajėgoms. Parlamentas, kuriam pagal Konstituciją priklauso įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija, neturi jokios įtakos formuojant vyriausybę. Dualistinėje monarchijoje nėra vyriausybės atskaitomybės parlamentui instituto.

Šis konstitucinės monarchijos tipas, nors dar tik iš dalies, bet jau pripažįsta valdžių padalijimo principą, kur bent jau vykdomoji valdžia atskiriama nuo įstatymų leidžiamosios. Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso parlamentui, o vykdomoji – monarchui. Tačiau parlamento įgaliojimai įstatymų leidžiamosios valdžios srityje irgi yra apriboti. Monarchas turi santykinio arba absoliutaus veto teisę, leidžiančią jam atmesti parlamento priimtą įstatymą. Teisminė valdžia yra monarcho žinioje, nors gali būti ir nepriklausoma. Taigi, kaip matome, dualistinė monarchija yra tarsi tarpinė valdymo forma tarp absoliutinės ir parlamentinės (konstitucinės) monarchijos. Monarchas negali vienasmeniškai valdyti šalies, bet tuo pačiu ir parlamentas neturi pakankamai galios ypatingai riboti valdovo valdžią.

Šis monarchijos tipas labiausiai buvo paplitęs XIX – XX amžių sandūroje: Prancūzijos Burbonų restauracijos laikų monarchija, kaizerinė Vokietija iki 1918 m., Austrijos – Vengrijos, Rumunijos, Italijos monarchinėse santvarkose. Šiuo metu pasaulyje nėra daug valstybių, kurias būtų galima vadinti dualistinėms monarchijoms. Konstitucinės teisės doktrinoje šiai kategorijai priskiriamas Marokas, Nepalas, Jordanijos Hašimitų Karalystė, Kuveitas ir Tailandas. Europoje tokios valstybės tėra dvi – Lichtenšteino Kunigaikštystė ir Monako Kunigaikštystė.

Parlamentinė monarchija. Kitas demokratinis konstitucinės monarchijos tipas – tai parlamentinė monarchija. Jos charakteringas bruožas yra tai, kad monarchas nebeturi realių įgaliojimų valdyti valstybei. Dauguma jo įgaliojimų turi tik reprezentacinį charakterį. Parlamentinė monarchija kaip valdymo forma susiformavo istorijos raidoje ne griauinant, bet pertvarkant bei pritaikant senas valstybės valdžios institucijas prie naujų

istorinio vystymosi sąlygų. Šis monarchijos valdymo formos tipas apibrėžia tokią konstituciškai reglamentuotą valstybės valdžių sistemos organizaciją, kurioje valdovo institutas netenka ne tik įstatymų leidžiamosios, bet ir daugumos vykdomosios bei teisminės valdžios funkcijų ir valstybės valdyme lyderio poziciją užleidžia visuomenės atstovaujamajai institucijai – parlamentui. Šiose valstybėse galioja demokratiniu būdu priimtos Konstitucijos, įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija išimtinai suteikta tik parlamentui. Konstitucinės teisės doktrinoje teigiama, kad monarchas nors juridiskai ir yra valstybės vadovas, tačiau praktiškai nedalyvauja valstybės valdyme. Šioje valdymo formoje suvereni galia priklauso tautai, o monarchas yra tik įsteigtos valdžios institucija, vykdanči tam tikras Konstitucijos nustatytas funkcijas.

Turbūt svarbiausias parlamentinės monarchijos požymis yra tas, kad vyriausybė yra atskaitinga parlamentui, o ne monarchui. Nors, remiantis Konstitucijos nuostatomis, vyriausybę paprastai skiria valstybės vadovas, tačiau tai tėra tik formalus veiksmas. Iš tiesų, vyriausybę formuoja partijos, turinčios daugumą parlamente, lyderis, kurį ministru pirmininku paskiria monarchas. Tik tada, kai nė viena politinė partija neturi daugumos parlamente, monarchas gali savarankiškai parinkti kandidatūrą į ministro pirmininko postą. Taip yra įgyvendinamas parlamento viršenybės principas.

Parlamentinėse monarchijose valstybės vadovas arba neturi veto teisės parlamento priimtiems teisės aktams ir turi juos besąlygiškai pasirašyti, arba turėdamas šią prerogatyvą, niekada ja nesinaudoja. Kaip taisyklė, monarchas negali įtakoti teisės aktų ar kitų dokumentų, kuriuos jis privalo pasirašyti, turinio. Vadovaujantis principu, kad „monarchas neatsakingas“ (t.y. monarchas neatsako nei politiškai nei juridiskai už savo veiksmus), todėl monarcho parašas turi būti kontrasignuojamas ministro pirmininko arba atitinkamo ministro. Tai yra ryškus monarcho valdžios apribojimas parlamentinėse monarchijose.

Parlamentinės monarchijos modelis yra labiausiai paplitęs pasaulyje. Parlamentinės monarchijos šalyse monarcho įgaliojimų apimtis yra labai skirtinga ir ji varijuoja nuo praktiškai pilno monarcho nušalinimo nuo dalyvavimo valstybės valdyme, paliekant jam tik išorinio atstovavimo funkcijas (Švedija), iki suteikiant jam gana plačius įgaliojimus (Ispanija, kur monarchas pagal 1978 m. Konstituciją yra Ispanijos ginkluotų pajėgų vadas). Parlamentinės monarchijos yra įtvirtintos daugelyje Vakarų Europos valstybių, taip pat Japonijos, Malaizijos ir Tailando Konstitucijose. Šiuo metu Europoje yra 9 valstybės, kurias konstitucinės teisės mokslas priskiria parlamentinėms monarchijoms: Nyderlandai,

Švedija, Danija, Norvegija, Ispanija, Belgija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgo ir Andoros Kunigaikštystės.

Pasaulyje yra šalių, kur egzistuoja **renkama monarchija**. Tai tokios šalys kaip Lesotas, Jungtiniai Arabų Emyratai. Taip pat dar galima išskirti ir **teokratinę monarchiją**, kurioje valstybės vadovas – monarchas tuo pačiu metu yra ir vienos ar kitos pasaulinės religijos vadovas. Kaip pavyzdžiui, visų pasaulio katalikų dvasinis lyderis – Popiežius yra ir Vatikano valstybės vadovas. Teokratinės monarchijos elementų galime išvelgti ir Saudo Arabijoje, kur valstybės vadovas – karalius atlieka ne tik religines funkcijas kaip musulmoniško pasaulio pagrindinių šventovių saugotojas, bet yra vahabitų krypties islamo vadovas.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad nežūrint į monarchijos instituto archaiškumą, jis pasižymi ypatingu lankstumu, siekiant prisitaikyti prie naujų istorinių sąlygų šiuolaikiniame pasaulyje. Tai galima paaiškinti tuo, kad monarchija išsivysčiusiose Vakarų šalyse jau seniai tapo istorinių tradicijų perėmimo, nacionalinio valstybingumo idėjų įgyvendinimo, jos gyvavimo nenutrūkstamumo simboliu. Monarchija, būdama politiškai ir socialiai neutraliu institutu, atlieka svarbią integracinę funkciją visuomenėje. Manoma, kad būtent monarchija gali suvaidinti tą svarbų stabilizuojantį vaidmenį, jei šalį ištiktų gili politinė krizė. Visos šios priežastys paaiškina monarchijos valdymo formos išlikimą šiuolaikiniame pasaulyje.

Šiame darbe bandysime išskirti ir aptarti Skandinavijos šalių, t.y. Švedijos, Danijos ir Norvegijos Karalysčių konstitucinių monarchijų bruožus. Netgi tokiose giminingose Skandinavijos šalyse parlamentinės monarchijos turi savo specifinių bruožų.

1.3. Monarchijos valdymo formos įtvirtinimas Konstitucijoje

Monarchijos valdymo formos įtvirtinimas Konstitucijoje lemia savitus jos struktūros pakitimus. Konstitucijos bendrosiose nuostatose arba preambulėje deklaruojama nuostata, jog valstybės valdymo forma yra monarchija. Visas tris šiaurės Europos šalis – Daniją, Norvegiją ir Švediją, vienija tai, kad visos jos yra konstitucinės monarchijos. „Konstitucinė“ visų pirma reiškia šalies vadovo valdžios apribojimą formaliu aktu – pagrindiniu šalies įstatymu. Tai aiškiai išreikšta Danijos (2 straipsnis)⁹ ir Norvegijos

⁹ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 11

Karalysčių (Konstitucijos preambulė)¹⁰ Konstitucijose. Danijos ir Norvegijos Karalysčių pagrindinio įstatymo nuostatos pateikia vienodą apibūdinimą: „*indskrænket monarki*“ – „apribota monarchija“. Norvegijos Karalystės pagrindinis įstatymas dar skelbia, kad monarchija šioje šalyje yra paveldima – „*arvelig*“ (2 straipsnis)¹¹.

Švedijos Karalystės Valdymo forma Aktas iki 1968 – 1974 m. reformos turėjo analogiškas formuluotes, tačiau dėl radikalaus jos teksto redagavimo liko tokia nuostata: „Karalius ar karalienė, pagal Sosto paveldėjimo Akta, valdo Švedijos sostą ir yra valstybės galva“ (1 skyriaus, 5 straipsnio 1 dalis), nors Valdymo formos Akto to paties skyriaus 1 straipsnis akivaizdžiai nustatymas tautos suvereniteto principą, šiandien nepalieka jokio šanso senajam monarchizmo principui¹². Kad išlaikyti monarchijos valdymo formą, užtenka kad šalies vadovas gautų reprezentacinių ir ceremonialinių funkcijų. Jis lieka už politinės valdžios ribų ir šalies valdymas nebevyksta jo vardu.

Tuo tarpu Švedijos Karalystės konstitucinės reikšmės teisės aktuose valstybės valdymo forma nėra konkrečiai nurodyta, tačiau konstitucinės teisės doktrinoje ji yra vienareikšmiškai priskirta monarchijos valdymo formos šalims. Iš tiesų, Švedijos valdymo formą esamu momentu sunku tiksliai apibūdinti. Tarptautiniu mastu yra pripažįstamas oficialus šalies pavadinimas „*kongariket Sverige*“ – Švedijos Karalystė, kas neturėtų kelti abejonių dėl jos valdymo formos, tačiau šalies vadovo statuso ir funkcijų ribotumas, kai šalies vadovas konstitucinės reikšmės teisės aktuose Karaliumi pavadintas tik penkiais atvejais, o kitais kartais tik „šalies valdovas“, tai verčia susimąstyti. Šiandien Švedijos Karalystės valdymo formą mes galime apibūdinti kaip sąlyginai monarchinę, lyg ir siekiančia save paneigti.

Skandinavijos šalyse situacija yra sudėtinga, nes pats „konstitucijos“ termino supratimas turi atitinkamo neformalumo. „Konstitucijos“ terminalogiško supratimo šiose šalyse nėra. Vietoj jos yra vartojamas terminas „pagrindinis įstatymas“ (*Grundlov*), kuris priešpastatomas kontinentinei ir angliškai-amerikietišškai tradicijai, kurią išreiškia terminas „*constitution*“. Labiausiai turinį atspindinčiu terminu yra laikomas „*forfatning*“ (daniškai/norvegiškai), „*författning*“ (švedišškai) analogiškai vokiškam terminui „*Verfassung*“, kuris „naudojamas žymėti visoms normoms, reguliuojančioms aukščiausią

¹⁰ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 11

¹¹ Ten pat.

¹² Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 11

valstybinę valdžią (statsstyre), nepriklausomai nuo to, ar jos įtvirtintos viename ar keliuose teisės aktuose, ar jos apskritai neįtvirtintos jokia rašytine forma“¹³. Iš to seka, kad netgi turėdami vieną formalų aktą su pavadinimu „Pagrindinis įstatymas“ (Danija, Norvegija) ar „Valdymo forma Aktas“ (Švedija), šių šalių Konstitucijos materialine prasme, reiškia visų aktų, susidedančių iš vienos tvarkos normų, pagrindinai nustatančių, kas gali atlikti valstybiškai reikšmingus veiksmus, visumą. Į šią grupę taip pat įeina tokios normos, kurios reguliuoja piliečių teises ir laisves, kadangi faktiškai jos skelbia apie tai, ko neturi daryti valstybiniai organai.

Europos monarchijose valdovo institutas yra pripažįstamas visaverčiu valdžių sistemos elementu, o jo statusą apibrėžiančios teisės normos paprastai yra sutelktos viename Konstitucijos skirsnyje. Štai Švedijos Karalystės konstitucinės reikšmės akte, t.y. 1974 m. Valdymo formos Akte (jis yra viena sudėtinių nekonsoliduotos valstybės Konstitucijos dalių) Valdovo statusą apibrėžiančios konstitucinės nuostatos yra įtvirtintos tiksliai V skyriuje¹⁴. Tuo tarpu Norvegijos ir Danijos Karalysčių Konstitucijose jau iškart po preambulės esantis skirsnis reglamentuoja Valdovo statusą. Taigi, jis formaliai yra įtvirtintas tarp svarbiausiųjų valstybės vertybių ir pripažįstamas lygiaverčiu suvereniteto, žmogaus laisvių, visuomenės gerbūvio kategorijoms. Kartu ryškėja ir konstitucinio valstybės santvarkos modelio struktūrinis išsiskaidymas: monarcho institutas nutolsta nuo parlamento bei vyriausybės, nes atskiriamas valstybės funkcijų, konstitucinių principų, žmogaus teisių bei laisvių skirsniais (Norvegijos Karalystės Konstitucija)¹⁵.

Monarcho statusui skiriamas ryškus prioritetas pačioje Konstitucijos sandaros struktūroje tik patvirtina šio instituto reikšmę valstybėje (Danija, Norvegija). Nors Švedijos Karalystės konstitucinės reikšmės Valdymo formos Akte monarcho statusui skirtas tik V skyrius, iškyla būtinybė atskleisti monarchijos valdymo formos turinio esmę, išskirti pagrindinius bruožus ir bandyti atsakyti į klausimą ar monarcho statusui skirta vieta Konstitucijos sandaros struktūroje nulemia monarcho kompetencijos apimtį ir jam priskiriamus įgaliojimus.

¹³ Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004. С. 149.

¹⁴ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 11

¹⁵ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 11

2. KONSTITUCINIŲ MONARCHIJŲ DANIJOJE, NORVEGIJOJE IR ŠVEDIJOJE ISTORINĖ RAIDA

2.1. Skandinavijos šalių Konstitucijų atsiradimo istorinė aplinka

Visų trijų Skandinavijos valstybių – Danijos, Norvegijos ir Švedijos – istorija labai glaudžiai susijusi. Danija yra viena iš seniausių vakarų Europos valstybių. Ji buvo įkurta danų genčių anksčiau gyvenusiu Skandinavijos pusiasalio pietuose, o vėliau V-VI a. apgyvendinusių visą danų archipelagą ir Jutlandiją.

Nuo VIII a. prasidėjo danų vikingų žygiai, kurie ilgą laiką kėlė baimę Vakarų Europai ir Šiaurės Afrikos krantams. Vikingai, vadovaujami Hardegono, užkariavo Jutlandijos pusiasalį. Hardegono sūnus Gormas Senasis laikomas Danijos monarchijos su renkama karaliaus valdžia, įkurtos X a. pradininku, - todėl Danijos Karalystė (*Kongeriget Danmark*) laikoma seniausia arba viena iš seniausių monarchinių Europos valstybių. Gormo Senojo sūnus Haroldas galutinai jėga suvienijo visas danų gentis, o jo paveldėtojai išplėtė Danijos valstybės ribas iki dabartinės Anglijos krantų¹⁶. XI a. pradžioje į Danijos valstybės sudėtį įėjo rytinė Anglijos dalis ir Norvegija, XII – XIII a. – pamaro Slavų žemės ir šiaurės Estija. Vienu metu Švedija buvo Danijos valdžioje kartu su Islandija ir Norvegija. Tačiau užkariautų teritorijų Danija nepajėgė išlaikyti ir nuo XIV a. pradžios neteko didelės dalies ankstesnių savo teritorijų.

XII a. Švedija tapo suvienyta Karalyste, kurią paeiliui valdė Sverkerių (pradžią nuo Sverkerio Vyresniojo) ir Erikių (nuo Eriko Šventojo) dinastijos iki pat XIII a. vidurio. 1250 m. į valdžią atėjus Folkungų dinastijai, prasidėjo akivaizdus ir ilgas šimtmečius trukęs senosios Švedijos Valstybės žlugimas. Ilgainiui tarpusavio vaidai dinastijos viduje nuslopino besiformuojančios valstybės daigus ir 1387 m. Švedija kartu su Norvegija tapo Danijos vadovaujamos Kalmaro unijos pagrindu sukurtos Karalystės dalimi. Tuo metu Danijos Karalienė Margrethe suvienijo visą Skandinaviją. Tačiau Kalmaro unija nebuvo tvirta. Ji egzistavo iki 1523 m., kuomet Gustavas Vaza tapo Švedijos karaliumi ir Švedija išstojo iš unijos, o vėliau tą padarė ir Norvegija. 1544 m. Gustavas I Vaza davė pradžią naujai Švedijos valdovų dinastijai ir įtvirtino paveldimą monarchiją. O Danija pradėjo vystytis savo pačios nacionalinio valstybingumo rėmuose, tačiau su išlikusiais ypatingais

¹⁶ Konstitucinio reguliavimo įvairovė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 120.

santykiais su Norvegija, Švedija ir kitomis šiaurės šalimis (Islandija ir Suomija), kurias visas vienijo istorinio likimo bendrumas ir kultūra.

Norvegijai kaip savarankiškai karalystei nebuvo lemta ilgai gyvuoti. Ji vis patekdavo kitų Skandinavijos sesių globon. Norvegija kone 6 šimtmečius buvo priklausoma tai nuo Danijos, tai nuo Švedijos. Dar iki Kalmaro unijos, Norvegija sudarė jungtines monarchijas su Švedija, o vėliau su Danija.

Dėka nesibaigiančių karų, Švedija ne tik tapo nepriklausoma, bet ir stipriai išplėtė savo teritoriją kitų Baltijos šalių sąskaita: Pomeranijos, Estijos, Lietuvos, Latvijos, Suomijos ir dalies Lenkijos. Po to prie jos buvo prijungta ir Norvegija. Tokia intervencinė politika buvo sutikta su dideliu pasipriešinimu, ypač iš Petro I pusės, kuris siekė aprūpinti Rusiją išėjimu prie Baltijos jūros („prakirsti langą į Europą“). Galų gale tai atvedė galingą Švedijos valstybę prie triuškinančio pralaimėjimo. Valdant Karaliui Karlui XII, Švedija neteko Pabaltijo ir Karelijos, besiribojančios su Rusija bei dalies Suomijos, vėliau jau valdant Karaliui Karlui XIII – Pomeranijos ir 1809 m. – visos Suomijos teritorijos ir Alandų salų.

Švedijoje pirmieji bandymai kovoti su monarcho absoliutine valdžia bei ją riboti pasireiškė jau 16 amžiuje. 1544 m. išleistas paktas nustatė sosto paveldėjimo tvarką, 1560 m. paktas įtvirtino karaliaus galias, 1594 m. paktas nustatė atėjimo į sostą tvarką¹⁷. Šie paktai neabejotinai buvo konstitucinio reglamentavimo užuomazga.

Danijoje 1665 m. lapkričio 14 d. buvo priimtas Karaliaus įstatymas (*Kongeloven*), kuris danų teisės istorijoje pagrįstai vadinamas viena iš pirmųjų Konstitucijų, nustačiusių absoliutinę monarchiją Europoje.

Švedijos valstybė praėjo ilgą ir sunkų konstitucinio vystymosi kelią. XIX a. pradžioje buvo kovojama su su absoliučia Karaliaus Gustavo IV Adolfo valdžia, kuris su savo nevykusia politika beveik privedė šalį prie žlugimo, ko pasekoje artimiausia jo aplinka privertė Karalių atsisakyti sosto ir Rikstagas nauju Karaliumi išrinko Karlą XIII.

Skandinavijos pusiasalio politiniam gyvenimui didelę įtaką turėjo revoliuciniai įvykiai Prancūzijoje. Švedijoje buvo daug šalininkų siekiančių įgyvendinti ekonomines ir politines reformas pagal Prancūzijos pavyzdį, nors tuo metu reikalingos ekonominės ir politinės sąlygos šiems reformoms įgyvendinti Švedijoje dar nebuvo susiformavusios.

Šis periodas Švedijoje baigėsi keturių pagrindinių įstatymų priėmimu – 1809 m. birželio 6 d. Valdymo formos Aktas; 1810 m. vasario 10 d. Rikstago Aktas; 1810 m. rugsėjo

¹⁷ The Constitution of Sweden.- Stockholm, 1996. P. 11

26 d. Sosto paveldėjimo Aktas (oficialiai laikomas galiojančiu iki šiol, nors ir buvo nemažai keistas) ir 1812 m. birželio 12 d. Laisvos spaudos Aktas. Visi šie keturi dokumentai ir sudarė Švedijos Karalystės Konstituciją. Svarbiausias iš jų yra 1809 m. Valdymo formos Aktas, kuris su papildymais ir pakeitimais galiojo iki 1974 m. Šis dokumentas įtvirtino absoliutinę monarchiją, karaliui suteikė nemažai privilegijų, o Rikstago galias apribojo. Pagal šį įstatymą karaliui priklausė visa vykdomoji valdžia ir gana plačios įstatymų leidybos teisės. Švedijoje tuo metu vyriausybės nebuvo, o jos funkcijas iš dalies vykdė karaliaus vadovaujama Valstybės Taryba. Tačiau ši Taryba iš tikrųjų buvo tik patarianti institucija, visiškai pavaldi karaliui, kuris vienasmeniškai skyrė visus aukščiausius valstybės pareigūnus bei bažnyčios hierarchus, buvo vyriausias kariuomenės vadas, sprendė visus tarptautinius klausimus bei sudarydavo tarptautines sutartis¹⁸.

Švedija niekada neturėjo ir dabar neturi vientisos Konstitucijos, kokias turi dauguma Europos ir pasaulio šalių, tame tarpe ir Danija su Norvegija, tačiau niekam nekyla abejonių, jog jos rašytinė Konstitucija gana tobula, nes visais savo raidos etapais vykusiai ir pažangiai reglamentavo santykius visuomenėje¹⁹.

XIX a. pradžioje Prancūzijai kariaujant su antinapoleoninės koalicijos šalimis, Danija skirtingai nei Švedija, palaikė napoleoninę Prancūziją, kurios pralaimėjimas atsiliepė ir jos sąjungininkei Danijai. Nugalėjusios šalys dosniai atsilygino Švedijai. Pagal 1814 m. sausio 14 d. Kyljo taikos sutartį Danija atsisakė savo teisių į Norvegiją, sutikdama atiduoti ją Švedijai. Tačiau kai kurios Norvegijos valdos – Islandija, Grenlandija ir Farerų salos liko Danijai.

1814 m. sausio 14 d. sudaryta Švedijos ir Norvegijos unija, tiek Norvegijoje tiek Švedijoje buvo vertinama skirtingai. Kadangi Norvegijos žmonės minėtos sutarties nepripažino, tai to meto buržuazijos ir dvarininkų pastangomis Danijos vietininkas Kristianas Frederikas sušaukė Steigiamąjį susirinkimą Erdsvolio miestelyje ir 1814 m. gegužės 17 d. buvo priimta *moderniausia po Prancūzijos ir JAV to meto Norvegijos Konstitucija*, kuri įtvirtino Norvegijos valstybės atkūrimą ir kuri galioja iki šiol. Tą pačią dieną buvo prisaikdintas ir Norvegijos Karalius Kristianas Frederikas. Nors karalius buvo priverstas atsisakyti sosto ir palikti šalį tų pačių metų spalio 10 dieną, tačiau visos kitos Norvegijos valstybinės ir vyriausybės struktūros išliko ir sėkmingai funkcionavo Konstitucijos pagrindu iki pat unijos iširimo 1905 m.

¹⁸ Konstitucinio reguliavimo įvairovė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 111.

¹⁹ Konstitucinio reguliavimo įvairovė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 110.

Švedija gi nepripažino Norvegijos nepriklausomybės. Remdamasi šalių nugalėtojų parama Švedija pradėjo karą su Norvegija, kuris baigėsi 1814 m. rugpjūčio 14 d. konvencijos pasirašymu, pagal kurią Norvegija turėjo būti unijoje su Švedija vadovaujama Švedijos Karaliaus. Unija išsilaikė iki 1905 m. 1905 m. spalio 25 d. buvo prisaiškintas pirmasis naujosios Norvegijos Karalystės Karalius Hakonas VII (buvęs Danijos princas Karlas, kuris vadovavo valstybei visą pirmąją XX a. pusę, pergyvenęs abu pasaulinius karus ir gerokai sustiprinęs Norvegijos Karalystės, kaip valstybės autoritetą).

Norvegijos Karalystės Konstitucija yra *seniausia* Europoje. Aišku, kad per jos galiojimo laiką į ją buvo įtraukta nemažai pakeitimų. Taigi šiandien galiojanti Konstitucija skiriasi nuo jos pirminio teksto.

Tuo tarpu pirmoji Danijos Karalystės Konstitucija buvo priimta tik 1849 m. ant revoliucinio judėjimo bangos. Šis teisės aktas valstybėje įtvirtino konstitucinės monarchijos valdymo formą. Ji riboja monarcho įgaliojimus ir įvedė eilę naujų demokratinių nuostatų į rinkimų teisę ir savivaldą. 1855 m. buvo priimta nauja Konstitucija, kuri atspindėjo Šlezvingo ir Goldšteino hercogysčių praradimą, Danijai pralaimėjus karą su Prūsija. Kita Konstitucija priimta 1863 m. įtvirtino karališkos dinastijos iš Oldenburgų į Gliuksburgų pasikeitimą. Po trejų metų 1866 m. įsigaliojo Konstitucija, atkūrusi pagrindines 1849 m. Konstitucijos nuostatas. Ji pristabdė dažną Konstitucijos keitimą bei užtikrino valstybės sandaros stabilumą. Nauja Konstitucija priimama tik 1915 m. Ji įteisino visuotinės rinkimų teisės įvedimą ir rinkimų į Folketingą – Danijos parlamentą pravedimą pagal proporcinę atstovavimo sistemą. Ir galiausiai 1953 m. birželio 5 d. įsigaliojo nauja Konstitucija veikianti iki šiol.

2.2. Skandinavijos šalių konstitucijų evoliucija ir keitimas

Skandinaviško konstitucionalizmo pagrindinis postulatas skelbia, kad pagrindinio įstatymo normos veikia tiesiogiai. Iš čia kyla klausimas, kiek pati Konstitucija kaip *lex superior* gali būti laikoma veikianti konstitucinio reguliavimo procese, ir kiek pačios Konstitucijos normos gali būti veikiančios ir išreikšti savo reguliuojančią galią, t.y. būti efektyvios.

Kaip antai Norvegijos Karalystės Konstitucijos tekstas yra perpildytas archaiškais terminais. Nežiūrint į 1903 m. pagrindinio įstatymo teksto modernizaciją, jis kaip ir anksčiau yra pateiktas senovės danų kalba (jos kanceliariiniame variante, priimtame

Norvegijos biurokratijos aplinkoje XIX a. pradžioje). Iki pat šiandien visi Konstitucijos teksto pakeitimai turi būti atliekami būtent šia kalba. Danijoje situacija yra analogiška, nors ir ne tokia aštri. Archaiškų terminų yra ir jos 1953 m. pagrindinio įstatymo tekste, tačiau žymiai didesnę problemą sukelia pačio teksto trumpumas. Švedijoje situacija yra kur kas geresnė. Praeito amžiaus 70-ųjų metų pradžios konstitucinė reforma pakankamai smulkiai ir sistemiškai patobulino pagrindinio įstatymo tekstą. Tiesa, ši reforma nepanaikino kito akivaizdaus trūkumo – nebuvo atlikta pagrindinių konstitucinių normų kodifikacija. 1991 m. Švedijoje buvo priimtas dar vienas konstitucinis įstatymas „Apie pasisakymų laisvę“, kuris papildė kitą fundamentalios reikšmės 1949 m. aktą „Apie spaudos laisvę“. Tokiu būdu Švedijos Karalystės materialinė Konstitucija susideda iš keturių formalių įstatymų: 1974 m. Valdymo formos Akto, 1810 m. Sosto paveldėjimo Akto ir iš dviejų anksčiau paminėtų įstatymų (Valdymo formos Akto 1 skyriaus 3 straipsnis)²⁰. Reikia nepamiršti, kad ypatingai svarbios nuostatos yra išdėstytos ir 1974 m. Rikstago Akte – jo veiklos reglamente. Tą patį galima pasakyti ir apie Folketingo bei Stortingo reglamentus. Taip pat svarbu pažymėti, kad iki 1974 m. Rikstago Aktas formaliai buvo laikomas konstituciniu įstatymu, kas buvo nustatyta dar 1810 m. Šiandien jo ypatingas statusas apibrėžtas sudėtingesne, nei paprasto įstatymo tvirtinimo ir keitimo tvarka (Valdymo formos Akto 8 skyriaus 16 straipsnis)²¹.

Visos šios priežastys verčia Skandinavijos konstitucionalistus kelti tezę apie Konstitucijos normų aiškinimo būtinumą (materialia prasme), kurio eigoje paaiškėja ne tik normos tikroji esmė, bet ir jos funkcionalus ryšys su galiojančia įstatymine baze, ir kas dar svarbiau pačios normatyvinės tvarkos galiojimo sąlygos, kurios branduoliu yra Konstitucija.

Konstitucija – tai ne vienalytis aktas, ji susideda iš eilės normų, kurios yra laikomos *suprema lex*, tačiau ir *lex imperfectae*, kadangi jos nesilaikymas yra nebaudžiamas sankcija, bet nesilaikymo pasekmės yra savaimė aukščiausia sankcija *sui generis*. Tame ir yra savotiškas valdžios paradoksas: jėgos pasireiškimui jėga visiškai nereikalinga, nes valdžia yra arba jos nėra²².

Tada akivaizdu, kad pačios Konstitucijos ramstis turi būti pačioje valdžioje, kuri išreikšta ne vienos normos pavidalu, o savo esme yra pagrindinė organizuojanti,

²⁰ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 12

²¹ Ten pat

²² Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004. С. 147.

nukreipianti ir reguliuojanti jėga, kurią Hansas Kelzenas pavadino „normas nustatančia valdžia“. Tradiciškai tokia norma nustato, kaip į Konstituciją yra įrašomos pataisos. Ši norma nenustato netgi tokių pakeitimų subjekto. Kaip taisyklė subjektas daugialypis: aukščiausieji valstybinės valdžios organai. Tokiu atveju Konstitucija skelbia apie šių organų bendradarbiavimą nustatyta kryptimi.

Jeigu mes pasižiūrėsime į Skandinavijos šalių Konstitucijas, iškart surasime tokią normą. Norvegija – tai pagrindinio įstatymo 112 straipsnis įgaliojantis Stortingą (parlamentą) daryti pakeitimus Konstitucijoje, tačiau nepažeidžiant jos Dvasios²³; Danija – tai pagrindinio įstatymo 88 straipsnis, kuris nustato, kad Folketingo (parlamento) ir Vyriausybės paruoštą įstatymo projektą dėl Konstitucijos pataisos tvirtina tautos referendumas²⁴ (pabrėžtina, kad Danijoje ir Norvegijoje priimtą Konstitucijos pataisą tvirtina ir monarchas); Švedija – tai Valdymo formos Akto 8 skyriaus 15 straipsnis, įgaliojantis Rikstagą (parlamentą) daryti pakeitimus Konstitucijoje, tačiau reikalaujant 1/10 jo narių, klausimas gali būti iškeltas spręsti tai tautos referendume²⁵. Būtent šioje normoje, dėka jos veikimo, pradeda veikti visos kitos Konstitucijos normos, kurių tarpusavio sąveikavimas ir sudaro konstitucinio-teisinio valdžios reguliavimo „materiją“.

Danijos Karalystės Konstitucija pagal formą yra priskiriama prie *lakoniškų* konstitucijų, kas apskritai yra būdinga skandinaviškų šalių teisinei tradicijai. Per 43-ejus metus nebuvo padaryta nei viena pataisa, ką galima paaiškinti Danijos Karalystės Konstitucijos normų trumpumu bei jos peržiūrėjimo nustatyta tvarka. Folketingo priimtas įstatymo projektas dėl Konstitucijos pakeitimo yra lydimas Folketingo paleidimo. Jeigu minėtas įstatymo projektas yra pakartotinai patvirtinamas Folketingo toje pačioje redakcijoje, toliau jis turi būti patvirtintas referendume, kuriam turi pritarti ne tik dauguma jame dalyvaujančių, bet ir ne mažiau nei 40 % nuo bendro rinkėjų skaičiaus.

Konstitucinės teisės doktrinoje naudojama sąvoka „Danijos Konstitucija“, tačiau tikslus pavadinimas yra Danijos Konstitucinis Aktas ir Paveldėjimo Aktas, kuris yra priskirtas prie konstitucinių įstatymų.

Danijos Karalystės Konstitucija atspindi tradicinę valdžių padalijimo schemą, tačiau per konstitucinės monarchijos prizmę. Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso monarchui

²³ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 12

²⁴ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 12

²⁵ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 12

ir Folketingui kartu, vykdomoji valdžia – monarchui ir Ministrų tarybai, teisminė – Aukščiausiajam teismui ir žemesniesiems teismams. Reikia pažymėti, kad Danijos Karalystės valstybinės sąrangos pastovumą sąlygoja nemaža dalimi ir jos Konstitucijos stabilumas.

Skirtingai nei Danijos Karalystės Konstitucija, galiojanti Norvegijos Karalystės Konstitucija buvo priimta XIX a. pradžioje ir vykstant konstituciniam vystymuisi buvo ne karta keista. Kai kurios pasenusios normos buvo panaikintos, papildytos arba naujai suformuluotos. Iš 112 Konstitucijos straipsnių keista buvo daugiau nei 80 straipsnių. Deja visa eilė esminių naujovių nebuvo atspindėtos Konstitucijoje ir veikia konstitucinės praktikos pagrindu.

Pagal Norvegijos Karalystės Konstituciją valdžių padalijimo schemą yra analogiška kaip ir Danijoje.

Švedijoje parlamentinės demokratijos vystymasis vyko be pagrindinių pokyčių Konstitucijos struktūroje. Skirtingų politinių jėgų konsensusas sąlygojo faktines pataisas, kurios atvedė prie to, kad daugelis Konstitucijos teiginių neteko savo pirminės prasmės. To pasekoje pagrindinės laisvės ir teisės, išskyrus spaudos laisvę, taip ir liko už Konstitucijos ribų, nors dalinai ir buvo įtvirtintos einamuosiuose įstatymuose ar vietos savivaldos aktuose.

Švedijoje dėl istorinio vystymosi ypatumų konstitucinei reformai ir visiems konstituciniams dokumentams lemiamą įtaką turėjo kairiųjų jėgų pozicija. Kairiosios jėgos buvo atstovaujamos Švedijos socialdemokratų partijos, kuri jau po Pirmojo pasaulinio karo turėjo didelės gyventojų dalies palaikymą. Ji dažnai dalyvavo formuojant Vyriausybę, o nuo 1934 iki 1976 m. nuolatos formavo vienpartinius kabinetus.

1974 m. pradėjo galioti nauja Švedijos Karalystės Konstitucija. Ji buvo sudaryta iš trijų pagrindinių įstatymų: 1974 m. vasario 27 d. Valdymo formos Akto, 1810 m. vasario 26 d. Sosto paveldėjimo Akto ir 1949 m. Spaudos laisvės Akto su 1974 m. vasario 27 d. pakeitimais. Rikstago Aktas priimtas 1974 m. vasario 28 d. formaliai nustojo būti vienas iš pagrindinių įstatymų, sudarančių ankstesnę Konstituciją, nors jis savo pagrindiniuose straipsniuose tebeprapažįstamas konstituciniu.

Pagal Švedijos Karalystės Valdymo formos Akto nuostatas valdžių padalijimo schema lyg ir atitinka tą schemą, kuri yra Danijoje ir Norvegijoje, tačiau Švedijos monarchas šiuo atveju jau nebeturi jokių realių įgalinimų. Monarcho statuso bruožus

valdžių pasidalijimo mechanizme detaliai nagrinėsime kituose baigiamojo darbo skyriuose.

Monarchijos institutas šiaurės Europos šalyse gana sėkmingai pergyveno praeito šimtmečio 60 – 70-ųjų metų lūžį. Tai buvo poindustrinės visuomenės formavimosi laikotarpis, kuris buvo sunkiai išgyventas tiek Skandinavijos šalyse, tiek visose Europoje. Tačiau pasitikėjimas, kurį įgijo Danijos ir Norvegijos monarchai Antrojo pasaulinio karo metais (monarchai tuo metu elgėsi labai tinkamai ir išlaikytai), liko neišsemtas iki šiol. Pavyzdžiui, dabar valdanti Danijos Karalienė Margretė II yra pats populiariausias asmuo valstybėje. Pagal visuomenės apklausų duomenis, atliktus paskutiniais dešimtmečiais, matyti, kad Karalienė taptų šalies prezidentu, jeigu kartais danai sugalvotų pakeisti monarchijos valdymo formą į respublikos. Pagarba ir didelis pasitikėjimas monarchijos institutu Danijoje yra paremtas visuomenėje plačiai paplitusiu ideologiniu mąstymu, anot kurio, kaip pabrėžia profesorius M. Sorensenas (*M. Sørensen*), monarchija būdama paveldima valdžios forma, yra apolitinė valdžios sistema, kuri yra už partinių interesų ir rietenų ribų, yra visiškai natūralus skirtingų socialinių grupių interesų pasireiškimas²⁶. Oficiali ideologija teigia, kad karalius yra visų danų vadovas, nepriklausomai nuo jų kilmės. Čia galime prisiminti garsią Norvegijos Karaliaus Hakono VII frazę, pasakytą per 1928 m. vyriausybinių krizę, kad jis yra taip pat ir visų Norvegijos komunistų Karalius. Tokiu būdu monarchas savo asmeniu įgyvendina tautos vienybę, jos tikslus ir viltis. Kaip pasakė A. Rosas (A. Ross) „Karalius labiau nei prezidentas sugeba simbolizuoti nacijos tęstinumą“²⁷.

Visa tai nemaža dalimi sumažino radikalių respublikonų pastangas kelti klausimą dėl Norvegijos ir Danijos valdymo formos keitimo, kuris laiks nuo laiko vis buvo inicijuojamas. Kaip rašo buvęs Norvegijos kultūros ministras Larsas Langsletas (*Lars Langslet*) „Šiandien retai arba jau visai nebeišgirsi, kad kas nors kalbėtų apie karaliaus valdžią kaip anachronizmą. Senas šurmulys šiuo klausimu jau pats savaime tapo anachronizmu.“²⁸

Paskutinį kartą Stortingas atmetė klausimą dėl valdymo formos keitimo Norvegijoje 1992 m. Danijoje šis klausimas išvis nebuvo keliamas oficialiu lygiu po 1953 m. konstitucinės reformos. Tuo tarpu Švedijoje diskusijos šiuo klausimu buvo labai

²⁶ Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004. С. 172

²⁷ Ten pat.

²⁸ Ten pat.

paastrėjusios 1968 – 1973 m. konstitucinės reformos išvakarėse. Ko pasekoje, Švedijos Karalius neteko galimybės netgi savo elgesiu kelti problemų valstybės valdymui. Šiandien Švedijos Karaliaus ir Karališkos šeimos elgesys yra tik puiki medžiaga Švedijos tabloidų skambiams antraštėms.

3. SOSTO UŽĖMIMAS DANIJOJE, NORVEGIJOJE IR ŠVEDIJOJE

Konstitucinės monarchijos šalyse valstybės vadovas – monarchas – užima savo sostą automatiškai, remiantis šalyje galiojančia sosto paveldėjimo tvarka. Kaip taisyklė, sosto paveldėtojas tampa valstybės vadovu iš karto, mirus esamam monarchui ar jam atsisakius sosto, vadovaujantis principu „karalius mirė, tegyvuoja karalius“. Šalies visuomenė neturi tiesioginių galimybių išreikšti savo pasirinkimą ir suteikti valdovui legitimumo savybę. Visgi negalima būtų teigti, jog valdovas užima sostą nesilaikydamas jokių taisyklių ir tvarkos. Monarchas dažniausiai sostą perima laikydamasis konstituciškai apibrėžtos paveldėjimo tradicijos²⁹.

Pretendentui į sostą netaikomi įprasti amžiaus cenzo reikalavimai, būdingi pretendentams į parlamento ar prezidento pareigybes, kita vertus, tokios savybės, kaip gimimu įgyta pilietybė, sėslumas, nepriekaištinga asmens charakteristika ir kt., nėra pakankamos ir nesuteikia teisės kiekvienam piliečiui kandidatuoti į sostą. Kandidatas į valdovus paprastai turi priklausyti valdančiajai dinastijai (Bernadotų dinastija Švedijoje³⁰ ir Norvegijoje, Gliuksburgų – Danijoje), tai reiškia arba būti gimus Karališkoje šeimoje, arba būti dabartinės Karališkos šeimos ar ankstesnio monarcho palikuonimi.

Tačiau netgi priklausydamas Karališkajai šeimai, ne kiekvienas jos narys gali pretenduoti į sostą. Būsimo monarcho asmenybei yra keliami eilė reikalavimų, kurių nesilaikymas gali sąlygoti teisės į sostą praradimą. Tokie reikalavimai gana aiškiai detalizuoti Norvegijos Karalystės Konstitucijoje, pagal kurią karalius turi išpažinti evangelikų-liuteronų religiją (4 straipsnis), gyventi šalyje ne mažiau kaip šešis mėnesius per metus (11 straipsnis), ir neturi teisės priimti kitos šalies karūnos be Stortingo sutikimo (11 straipsnio 2 dalis)³¹. Panašių sąlygų išvardinimą rasime ir Danijos Karalystės

²⁹ Alder J. Constitutional and administrative law. – London: The Macmillian Press LTD, 1991. P. 196.

³⁰ Švedijos Karališkosios Teismo oficialus tinklapis // <http://www.royalcourt.se> anglų ir švedų kalba. Žiūrėta 2006 10 15

³¹ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 16

Konstitucijoje (5 ir 6 straipsniai)³² ir Švedijos Karalystės Sosto paveldėjimo Akte (4 straipsnis)³³. Kiekvienos šalies teisės aktai reglamentuoja įpėdinių skaičių bei nustato sąlygas, kurias turi atitikti potencialūs sosto paveldėtojai. Pirmiausiai yra atsižvelgiama į paveldėtojo giminystės laipsnį bei lytį.

Taigi, monarcho institutas praktiškai neįkūnija atstovaujamosios valdžios subjekto bruožų.

3.1. Sosto paveldėjimo sistemos pasaulyje

Sosto paveldėjimo tvarkos teisinis reglamentavimas pasižymi įvairove. Tai galima paaiškinti vienos ar kitos šalies istorinio vystymosi ypatumais. Aktai dėl sosto paveldėjimo tvarkos paprastai sudaro Konstitucijos sudėtinę dalį (Norvegijos Karalystės Konstitucija) arba yra konstitucinės reikšmės teisės aktai (Švedijos ir Danijos Sosto paveldėjimo Aktai).

Pagrindinis principas, pagal kurį yra paveldimas sostas – **pirmagimystė** – sosto įpėdiniu pripažįstamas vyriausias tiesioginis, žemiau esančios linijos karaliaujančio monarcho palikuonis. Įpėdiniu dažniausiai pripažįstamas vyriškos lyties asmuo arba jo tiesioginiai palikuonis, jei tiesioginis sosto įpėdinis, atsilaisvinus sostui, yra jau miręs. Paveldimose monarchijose pirmagimystės principas ilgą laiką buvo gana plačiai paplitęs, tačiau tai buvo ne vienintelė sosto paveldėjimo tradicija.

Istoriškai susiformavo kelios skirtingos sosto paveldėjimo sistemos, kurios dažniausiai sprendavo klausimą ar sostą gali paveldėti tik vyrai, ar tokia teisė gali būti suteikta ir moterims. *Agnatinė sistema* nurodo, kad moterys ne tik negali paveldėti sosto, bet jos net negali perduoti šios teisės savo vyriškos lyties palikuonims. Agnatas yra vyriškos lyties giminaitis su monarchu turintis bendrą protėvį pagal nenutrūkstamą vyriškos lyties kilmės liniją. O pagal *kognatinę sistemą*³⁴ sostą paveldėti galėjo tiek vyrai, tiek moterys bei jų palikuonys, kas šiuolaikiniame pasaulyje atitinka paveldėjimą pagal vyresniškumą.

³² Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 16

³³ Švedijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw02000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 16

³⁴ Anksčiau apibrėžimas „kognatinė pirmagimystė“ reiškė, bet kurią paveldėjimo sistemą, kuri leido sostą paveldėti ir moteriškos lyties palikuonims, šiandien šis terminas gali reikšti ir lygią pirmagimystę.

Šalyse, kuriose sostą paveldėti leidžiama ne tik vyriškos, bet ir moteriškos lyties atstovams (Didžioji Britanija, Nyderlandai, Ispanija, Danija, Liuksemburgas), moteris gali paveldėti sostą tik tokiu atveju, jeigu nėra tiesioginių vyriškos lyties įpėdinių. Ši sosto paveldėjimo sistema yra vadinama – *Kastilijos sistema*. Tik tai Švedijoje, pirmagimystės principas yra taikomas ir žemesnėje paveldėjimo eilėje, esantiems moteriškos lyties palikuonims. Tačiau daugelyje šalių moterys dar vis yra išbrauktos iš sostą galinčių paveldėti įpėdinių rato. Tai – *Salinė sosto paveldėjimo sistema*.

3.2. Paveldimas sostas

Paveldimose monarchijose dažniausiai yra nustatyta tam tikra sosto paveldėjimo tvarka, todėl dažnai is anksto yra žinoma, kas bus kitas šalies valdovas.

Paveldimo sosto koncepcija yra įtvirtinta visų trijų Skandinavijos šalių Konstitucijose ar konstituciniuose aktuose - 1810 m. Švedijos Karalystės³⁵, 1953 m. Danijos Karalystės Sosto paveldėjimo Aktai³⁶ ir Norvegijos Konstitucijos 1 straipsnis³⁷. Toks sosto užėmimo būdas yra susijęs su kiekvienoje monarchijoje puoselėjamu poreikiu išsaugoti valdančiosios dinastijos autentiškumą ir tęstinumą, nes kiekvienoje monarchinėje valstybėje gyvuojanti dinastija, priklausomai nuo jos senumo ir nuopelnų turi sukaupusi gana stiprų valstybės ir tautos istorinio identiteto potencialą. Konstituciniu požiūriu taip užtikrinamas valstybės teisinis – politinis stabilumas, o vertybiniame kontekste apsaugomos visuomenės mentalitetinės vertybės, nes sostą užima Tautai etniniu, religiniu, kultūriniu požiūriu „savas“ valdovas. Kaip matome, pagrindiniai paveldimo sosto privalumai yra stabilumas, tęstinumas, galimybė numatyti kitą būsimą monarchą bei prisirišimas ir ištikimybė šeimai.

Net ir šiuolaikinėse monarchinėse santvarkose, išlieka gyvybinis poreikis saugoti ir ginti viešpataujančios dinastijos tęstinumą. Šiuolaikinių monarchijų sosto paveldėjimo konstituciniame reglamentavime išliko gana daug apsauginio pobūdžio teisinių prielaidų, padedančių užtikrinti tokią paveldėjimo seką, kuri leistų užimti sostą kuo artimesniam monarcho šeimynykščiui.

³⁵ Nors Švedijos Karalystės Sosto paveldėjimo aktas buvo parengtas 1810 m., jis įsigaliojo tik 1819 m., į Sostą įžengus bernadotų dinastijai. <http://www.royalcourt.se>; http://www.wikipedia.org/Politics_of_Sweden Žiūrėta 2006 10 16

³⁶ Danijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da01000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 16

³⁷ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 16

Vienas svarbiausių veiksnių, nustatant sosto paveldėtojų seką, yra įpėdinio lytis. Per daugelį metų susiformavo kelios įpėdinio lyties pirmumo sistemos, kurias pasistengsime trumpai apžvelgti.

3.2.1. Salinė (Agnatinė) sistema

Tai yra seniausia sosto paveldėjimo sistema, atspindinti patriarchalinės – socialinės filosofijos bruožus. Agnatinis paveldėjimas reiškia, kad sostą paveldi agnatas - vyriškos lyties palikuonis pagal pirmtako vyriškąją liniją, pavyzdžiui brolis, sūnus ar artimiausias vyriškos lyties giminaitis iš vyriškos linijos (tame tarpe ir šoninių linijų agnatai – pusbroliai, net ir tolimi). Agnatinės sistemos pagrindiniai principai – agnatinis vyresnumas ir agnatinė pirmagimystė. Šios sistemos išskirtinis bruožas yra tai, jog čia griežtai atmetama moteriškos lyties palikuonių teisė pretenduoti į sostą. Legitimiais paveldėtojais laikomi tik vyrai, o įpėdinystės pirmumas teikiamas vyriausiam monarcho sūnui³⁸, jeigu monarchas sūnų neturi, sostą paveldi artimiausias vyriškos lyties giminaitis pagal vyriškąją liniją. Tai yra būtinos Salinės sistemos sąlygos. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šios sistemos griežtumas pasireiškia tuo, kad paveldėjimo teisė nėra suteikiama ne tik moteriškos lyties valdovo įpėdiniam, tačiau ir visiems jų būsimiems palikuonims. Toks sosto paveldėjimo teisėje taikomas metodas šiuolaikiniame pasaulyje, ypač aktyviai deklaruojant lyčių tarpusavio lygybės principus, yra gana kontrastingas, nes įteisina diskriminacines nuostatas. Europos paveldimose monarchijose ši sistema taip pat buvo ganėtinai populiari ir tik paskutiniaisiais XX-ojo amžiaus dešimtmečiais ją pradėta keisti, įvedant liberalesnes nuostatas į daugelio valstybių teisę, kaip neatitinkančią laikmečio dvasios.

Salinė sistema yra įtvirtinta Japonijos, Maroko, Jordanijos, kitų valstybių konstitucinėje teisėje. Europoje tik dvejose valstybėse sostas yra paveldimas, remiantis šia sistema – tai Lichtenšteino Kunigaikštystė ir Liuksemburgo Didžioji Kunigaikštystė. Tačiau dar visai neseniai salinė sosto paveldėjimo sistema galiojo Švedijoje ir Norvegijoje.

Dar yra išskiriama **pusiau salinė** sosto paveldėjimo sistema, pagal kurią sostą paveldi vyriškos lyties palikuonys, įskaitant ir visas šonines linijas. Bet jei šeimoje nebėra agnatų (vyriškos lyties palikuonių), tada sostą paveldi moteris, kuri yra artimiausia

³⁸ Страшун Б.А. Конституционное право зарубежных стран. Часть общая: конституционное право и его основные институты. - Москва, 2000. С. 612.

įpėdinė (kaip pavyzdžiui paskutinio monarcho dukra). Vėliau sostą paveldi moters-monarchės vyriškos lyties įpėdiniai taip, kaip ir numato Salinė sistema. Taigi išnykus vyriškos lyties įpėdiniams, moteris yra traktuojama, kaip „vyras“ paveldėjimo prasme. Tai yra pragmatiškas kelias išsaugoti karališką kraują ir neleisti paveldėjimo eilei nutrūkti. Dar galima paminėti ir **kvazi-salinę** sistemą, kuri leidžia sostą paveldėti ir palikuoniui iš moteriškos linijos, tai reiškia, kad pačios moteris sosto paveldėti negali, bet tai gali padaryti jų sūnūs (pavyzdžiui jeigu senelis neturi sūnų, tai sostą paveldės jo anūkas, t.y. jo dukters sūnus, jei tuo metu minima dukra bus gyva).

1980 m. Švedija tapo pirmąja Europos monarchija, kuri panaikino Salinę sosto paveldėjimo sistema, peržiūrėjęs ir pakeitus 1819 m. Švedijos Karalystės Sosto paveldėjimo Akto nuostatas³⁹ ir įvedus naujas, kuriomis buvo įteisintos vyrų ir moterų lygios galimybės užimti sostą, atsižvelgiant tik į pirmagimystės faktą. Taigi nuo 1980 m. Švedijoje įsigaliojo *lygios pirmagimystės* arba *pilnos kognatinės pirmagimystės* sosto paveldėjimo sistema. Netrukus, 1990 m. liberalios konstitucinės reformos buvo įgyvendintos ir kitoje Skandinavijos valstybėje – Norvegijos Karalystėje. Norvegijos Karalystės Konstitucijos 6 straipsnis nustato lygias galimybes pretenduoti teisėtiems karališkosios šeimos palikuonims, neatsižvelgiant į jų lytį, o tik į pirmagimystės principą⁴⁰. Pagal lygios pirmagimystės principą sostą paveldi vyriausias monarcho vaikas, nepriklausomai nuo lyties ir moteriškos lyties įpėdiniai (bei jų palikuonys) turi lygias teises su vyriškos lyties įpėdiniais.

Nors ši konstitucinė pataisa galioja tik Norvegijos Karališkos šeimos palikuonims, gimusiems po 1990 m., ji yra labai reikšminga tuo, nes Norvegija, sekdamą pažangiu Švedijos pavyzdžiu, pakeitė sosto paveldėjimo principą, nepalikdama jokių moteriškos lyties diskriminacinių nuostatų. Tai dar vienas įtikinamas įrodymas, kad monarchija gali keistis ir puikiai prisitaikyti prie šiuolaikinio modernaus gyvenimo reikalavimų.

3.2.2. Kastilijos sistema

Europoje ši sosto paveldėjimo sistema įtvirtinta Didžiosios Britanijos, Danijos, Monako monarchijų konstitucinėje teisėje, taip pat 1978 m. priimtoje Ispanijos Karalystės Konstitucijoje.

³⁹ Holmberg E. The instrument of Government. The act of succession. – Stockholm, 1981. ch. 2.

⁴⁰ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 18

Kastilijos ir Salinė sistemos iš tiesų yra daug kuo panašios. Ir vienoje ir kitoje išskiriamas artimiausios paveldėtojų grupės prioritetas, taip pat taikomas ir sosto įpėdinio pirmagimystės principas. Pirmumo teisę turinčio įpėdinio mirties atveju taikoma identiška Salinei sistemai taisyklė – į sostą pretenduoja kiti tos pačios paveldėjimo grupės palikuonys⁴¹. Pagrindinis skirtumas tarp Salinės ir Kastilijos sistemų yra tai, kad pastarojoje pripažįstama valdovo moteriškos lyties įpėdinių teisė pretenduoti į sostą, vyriškajai giminei suteikiant pirmumą tik konkrečioje paveldėjimo kartoje.

Monarcho vyriškos lyties palikuonys turi prioritetą prieš moteriškos lyties palikuonis, įskaitant ir jų vaikus, kurie atstovauja mirusius protėvius, kai vyresnė palikuonių linija turi prioritetą prieš jaunesnę, kiekvienoje kartoje. Vyresnis sūnus visada turi prioritetą prieš jaunesnius sūnūs, o jaunesni sūnūs, prieš vyresnes dukras. Paveldėjimo teisė visada priklauso vyriausiam valdančio monarcho sūnui, vėliau vyriausio sūnaus vyriausiam sūnui. Moteriškos lyties palikuonys paveldi sostą, jei valdžioje esantis monarchas neturi sūnų.

Kastilijos sistemoje sosto įpėdinio pirmagimystės principas nėra taikomas besąlygiškai. Jis gali būti pažeistas paties valdovo valia. Norvegijos Karalystėje monarchui suteikta teisė savo nuožiūra skirti įpėdinį ir suteikti pagrindinio sosto paveldėtojo titulą bet kuriam valdančiosios dinastijos atstovui (Norvegijos Karalystės Konstitucijos 34 straipsnis)⁴².

Nors Kastilijos sistemos taikymas sosto paveldėjimo teisėje užtikrina gausesnę monarcho įpėdinių seką, paprastai šią sistemą taikančių monarchijų konstitucinėje teisenoje yra įtvirtinamos papildomos sosto paveldėjimo nuostatos. Jų tikslas yra apsaugoti valdančios dinastijos bei monarchijos valdymo formos tęstinumą, nunykus teisėtą sosto paveldėtojų sekai. Kaip pavyzdžiui, Danijos Karalystėje, siekiant išsaugoti valdančiąją dinastiją, parlamentas gali atgaline data patvirtinti prarastą įpėdinio teisę į sostą.

3.2.3. Kognatinė (Švedijos) sistema

Iki paskutiniųjų praėjusio amžiaus dešimtmečių šiuolaikinėse monarchijose tebuvo žinomos Salinė (agnatinė), Kastilijos ir Austrijos (pastaroji, numachiusi moterų teisę į sostą

⁴¹ Alder J. Constitutional and administrative law. – London, 1991. P. 196.

⁴² Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 18

tik visiškai pasibaigus vyriškosios lyties paveldėtojų sekai, nunyko XX amžiaus I-oje pusėje) sosto paveldėjimo sistemos. Visos šios sosto paveldėjimo sistemos stipriai varžė arba išvis atėmė teisę monarcho moteriškosios lyties įpėdiniams pretenduoti į sostą, ir todėl galima drąsiai teigti, kad šie mechanizmai diskriminavo moteris lytiniu pagrindu.

Pirmą kartą ši diskriminacija buvo panaikinta Švedijos Karalystėje 1980 m., pataisius 1810 m. Sosto Paveldėjimo Aktą ir pripažinus abiejų lyčių įpėdinių lygybę, pretenduojant į sostą. Būtent nuo šio laikotarpio pradėjo egzistuoti nauja Sosto paveldėjimo sistema. **Absoliuti, lygi ir tiesiogiai gimininga** – linijinė pirmagimystė, tai tokia sosto paveldėjimo sistema, kai sostą paveldi vyriausias monarcho vaikas nepriklausomai nuo jo lyties. Šiandien ši sistema dar yra vadinama *pilna kognatine pirmagimyste*. Ši sistema monarchijose nebuvo žinoma iki 20 a. pabaigos. Nors istorijoje yra žinoma daug moterų valdovių, tačiau nėra jokių įrodymų, kad kuri nors ankstyvoji kultūra būtų taikiusi tokį pirmagimystės principą. Sekdamos Švedijos pavyzdžiu ir kitos monarchijos pradėjo taikyti kognatinę paveldėjimo sistemą.

1980 m. Švedijos Karalystėje įgyvendintos Sosto paveldėjimo Akto reformos iš tikrųjų buvo išskirtinis reiškinys konstitucinės teisės doktrinoje, todėl netrukus šiuo pavyzdžiu pasekė Nyderlandų Karalystė 1983 m., Norvegijos Karalystė 1990 m. ir 1991 m. ši sistema buvo įvesta ir į Belgijos Karalystės konstitucinę teisę.

Šiuolaikinėje konstitucinės teisės doktrinoje be Salinės bei Kastilijos sosto paveldėjimo sistemų yra išskiriama ir Švedijos (Kognatinė) sistema. Kognatinę sosto paveldėjimo sistemą galima laikyti moderniausia egzistuojančia sosto paveldėjimo sistema pasaulyje šiandien ir vertinti kaip sektiną pavyzdį visoms šiuolaikinėms paveldimo sosto monarchijoms.

Danijos parlamentas neseniai vienbalsiai pritarė dėl naujo sosto paveldėjimo įstatymo priėmimo, kuris leistų pirmajam gimusiam vaikui įžengti į sostą nepaisant, ar tai yra berniukas ar mergaitė. Tačiau prieš įsigaliojant šiam įstatymo projektui, jam turi pritarti ir naujos sudėties parlamentas, kuris bus išrinktas eiliniuose rinkimuose mažiau nei už ketverių metų, prieš tai šis klausimas bus pateiktas šalies referendumu. Referendume įstatymo projektui turi pritarti ne mažiau nei 40 % nuo registruotų rinkėjų. Taigi tikėtina, kad ir dar viena Skandinavijos valstybė – Danija, neužilgo pradės taikyti pažangiausią, nediskriminuojančią sosto paveldėjimo sistemą.

Kartais sosto įpėdinio kandidatūra gali būti svarstoma ir patvirtinama balsų dauguma parlamente, kaip pavyzdžiui Norvegijoje monarchas turi teisę pats paskirti savo

įpėdinį. Vis dėlto sosto paveldėjimo procedūroje egzistuojančios rinkiminės teisės prielaidos savo reikšme neprilygsta kitiems prioritetams – pirmagimystei bei giminytės ryšiui su valdančiąja dinastija.

4. MONARCHIJOS VALDYMO FORMOS BRUOŽAI DANIJOJE, NORVEGIJOJE IR ŠVEDIJOJE

Einant laikui, valdovų kaitos sukaupta patirtis parodė, jog sėkmingiausiai egzistuoja tokia monarchija, kurioje Valdovo valdžios perdavimas yra iš anksto apgalvotas. Priešingu atveju iškildavo suirutės, anarchijos, neefektyvios oligarchijos pavojus, šalyje kildavo politinė krizė. Valstybei, likusiai be Valdovo, grėsdavo vidinio susiskaldymo, užkariavimo ir pavergimo pavojus. Kyla klausimas, kokia gi yra monarcho įgaliojimų kilmė ir kiek laiko jie trunka.

4.1. Monarcho įgaliojimų kilmė ir jų trukmė

Teisinėje literatūroje dažnai teigiama, kad monarchija – tai tokia valstybės valdymo forma, kai valstybės vadovas yra asmuo, kuris paveldėdamas sostą ir titulą, valdo iki gyvos galvos⁴³. Šiuo atveju svarbūs yra du aspektai: sosto paveldimumas bei sosto užėmimo trukmė.

Teiginys, kad monarchas užima sostą, paveldėdamas jį, atrodo beveik neginčijamas. Beveik visų valstybių, kurių valdymo forma yra monarchija, Konstitucijose būtent toks sosto užėmimo būdas ir yra įtvirtintas, tai mes jau aptarėme šio darbo ankstesniuose skyriuose.

Konstitucinis monarcho statusas Skandinavijos šalyse yra apibrėžtas kaip šalies vadovo statusas. Kadangi monarcho valdžia šiose šalyse yra paveldima, tai vienas pagrindinių įstatymų reguliuojančių jos padėtį, yra Sosto paveldėjimo įstatymas. Šiuo metu Norvegijoje ir Švedijoje galioja sosto paveldėjimo sistema, pagal kurią teisę paveldėti sostą įtakoja tik pirmagimystės faktas, o ne vaiko lytis (Norvegijos Karalystės pagrindinio įstatymo 6 straipsnis ir Švedijos Karalystės Sosto paveldėjimo Akto 1 straipsnis)⁴⁴.

⁴³ Баглай М.В., Лейбо Ю.И., Энтин Л.М. Конституционное право зарубежных стран. - Москва, 1997. С. 117.

⁴⁴ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html; Švedijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw02000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 23

Norvegijoje galiojusi Salinė sosto paveldėjimo sistema buvo pakeista į Kognatinę sosto paveldėjimo sistemą. Danijoje dar galioja Kastilijos sosto paveldėjimo sistema (1953 m. Sosto paveldėjimo įstatymo 2 straipsnis⁴⁵).

Sosto paveldėjimas pagal seną mistinį principą „kaip ir kraujas teka tik į priekį, o ne atgal“ gali būti tik pagal žemyn einančią liniją „*arvefølgen er lineal*“ pagal Norvegijos Karalystės pagrindinį įstatymą ir „*linealfølge*“ – pagal Danijos. Atitinkamai šoninės linijos einančios nuo monarcho-dinastijos pradėjęjo, sosto paveldėti negali. Švedijoje Bernadotų dinastijos pradėjęjas, Sosto paveldėjimo Akto 1 straipsnio prasme⁴⁶, yra buvęs Napoleono armijos maršalas Bernadotas, princas Johanas Baptistas Julijus, jis taip pat ir Švedijos-Norvegijos Karalius Karlas Johanas XIV. Danijoje „teisė paveldėti sostą priklauso Karaliaus Kristiano X ir Karalienės Aleksandrinės palikuonims“ (Oldenburgų-Gliuksburgų dinastija) (Sosto paveldėjimo įstatymo 1 straipsnis⁴⁷). Norvegijoje dinastijos pradėjęju galima laikyti Danijos prinčą Karlą, Danijos Karaliaus Kristiano X brolių, kuris buvo pakviestas užimti Norvegijos sostą 1905 m. ir pasivadino Karaliaus Hakono VII vardu.

Kita sąlyga daranti sosto paveldėjimą galimu ir teisėtu – tai paveldėtojo gimimas tiktai teisėtoje santuokoje (Danijos Karalystės Sosto paveldėjimo Akto 5 straipsnis⁴⁸). Supratimas, kas yra teisėta santuoka, dar turi atitikti keletą papildomų sąlygų. Visų pirma tai turi būti krikščioniška santuoka. Santuokai turi pritarti monarchas, parlamentas ar vyriausybė, kaip to reikalauja įstatymas. Senasis principas sudaryti lygiavertes sąjungas (t.y. vesti kitos Karališkos šeimos narį ar bent jau kilmingos šeimos narį) paskutiniu metu beveik visose Europos Karališkose šeimose neteko prasmės. Kaip pavyzdžiui, visai neseniai Danijos Karalystės sosto paveldėtojas, Karūnos Princas Frederikas vedė Australijos pilietę. O štai Norvegijos Karalystės sosto paveldėtojas Karūnos Princas Hakonas 2001 m. vedė moterį, kilusią iš „apatinių“ visuomenės sluoksnių, kurios gyvenimo būdas buvo gana audringas ir jau turinčią vaiką nuo narkotikų prekeivio. Ne geresnė situacija yra ir Švedijos Karališkojoje šeimoje.

Konstitucinės teisės doktrinoje tebėra diskutuotinas klausimas dėl sosto paveldimumo teisės prigimties. Kyla klausimas, ar teisėto įpėdinio ryšys su sostu yra

⁴⁵ Danijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da01000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 23

⁴⁶ Švedijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw02000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 23

⁴⁷ Danijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da01000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 23

⁴⁸ Ten pat.

nusakomas teise ar pareiga paveldėti? Šiuo metu daugiau šalininkų turi sosto paveldėjimo, kaip pareigos, teorija. Nagrinėjama problema taptų reikšminga, jeigu atsirastų įpėdinis, nenorintis būti monarchu ir neketinantis vadovauti valstybei. Monarchas gali išsižadėti sosto ir dėl kitų sumetimų. Tačiau nė vienoje iš Skandinavijos šalių Konstitucijų nėra nuostatų, numatančių valdovo atsistatydinimą dėl senatvės ar ligos priežasčių.

Taigi, dabar pasistengsime išsiaiškinti kokia gi yra monarcho įgaliojimų trukmė. Monarchas privalo atsisakyti, arba būna priverstas atsisakyti sosto, kai jis sulaužo priesaiką, kurią duoda karūnavimo metu, taip pat jei pažeidžia Konstitucijoje nustatytus valdovo statuso reikalavimus. Švedijos Karalystės Valdymo formos Akte (5 skyriaus 5 straipsnis) nustatyta, jog tada, kai Karalius šešių mėnesių laikotarpyje nevykdė jam priskirtų pareigų arba negalėjo jų vykdyti, Rikstagas, Vyriausybės teikimu, svarsto klausimą, ar monarchas atsisakė sosto⁴⁹.

Norvegijos Karalystės Konstitucijoje (11 straipsnis) nustatyta, kad Karalius praranda teisę į sostą, jeigu jis be Stortingo sutikimo reziduoja užsienio valstybėse ilgiau negu 6 mėnesius iš eilės⁵⁰. Danijos Karalystės Konstitucijoje tokios ar panašios nuostatos nėra.

Monarchas gali prarasti sostą, jeigu tuokdamasis pažeidžia Konstitucijoje įtvirtintas religines tradicijas ir susisaisto santuokos ryšiais su kito tikėjimo ar kitos konfesijos išpažintoju. Tokio reikalavimo nėra nei vienoje iš Skandinavijos valstybių. Bendras visoms trims valstybėms reikalavimas yra, kad sosto įpėdinis negali tuoktis be monarcho sutikimo, ir jeigu sosto įpėdinis nepaklusta šiam reikalavimui, tai teisės į sostą netenka ne tik pats įpėdinis, bet ir visi jo vaikai bei kiti palikuonys (Danijos ir Švedijos Karalysčių Paveldėjimo Aktų 5 straipsnis ir Norvegijos Karalystės Konstitucijos 36 straipnis⁵¹).

Apibendrinant galima teigti, kad monarcho įgaliojimų trukmė yra sąlygota ne tik jo mirties, tačiau ir eilės kitų konstitucinių – teisinių kriterijų, bei socialinių veiksnių.

⁴⁹ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 23

⁵⁰ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 23

⁵¹ Danijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da01000_.html; Švedijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw02000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 23

4.2. Sosto atsisakymas ir monarcho pilnametystė. Sosto regento institutas

Galimi ypatingi atvejai monarchinėse valstybėse – karaliaus nepilnametystė ar hipotetinė galimybė atsisakyti sosto. Reikali pažymėti, kad skirtingai nuo Didžiosios Britanijos, Skandinavijos šalyse per paskutinius du šimtmečius nieko panašaus neatsitiko, kas iš tikrųjų parodo monarchijos instituto stabilumą šiose šalyse. Tokiose situacijose šali valdytų sosto regentas ar laikina vyriausybė.

Sosto regento institutas užtikrina kompetentingą monarcho funkcijų vykdymą, kai sosto paveldėtojas yra kūdikis, mažametis ar neveiksnus asmuo. Nors monarchas valstybėje paprastai nebeturi tokių svarių politinių, juridinių galių, tačiau valdovo valdžios nenutrūkstamumo principas išliko nepakitęs, tuo išskirdamas monarcho statusą iš kitų valstybės valdžios institucijų. Taigi valdovo mirties atveju, į sostą įžengia teisėtas įpėdinis, kuris jau yra žinomas iš anksto. Dažniausiai sosto paveldėjimo teisę turintis Karališkosios šeimos narys yra tituluojamas Karūnos Princu, kol jis dar nėra užėmęs sosto.

Regento paskyrimą tvirtina šalies parlamentas, kaip tai yra nustatyta Švedijos, Norvegijos ir Danijos Karalysčių Konstitucijose ir konstitucinės reikšmės teisės aktuose⁵² (Švedijos Valdymo formos akto 5 skyriaus 4 straipsnis, Norvegijos Konstitucijos 43 straipsnis ir Danijos įstatymo dėl vadovavimo vyriausybei karaliaus neveiknumo, ligos ar nebuvimo atveju 5 straipsnis).

Svarbu būtų išsiaiškinti, kas gi gali įgyvendinti sosto regento funkcijas. Šią instituciją paprastai sudaro vienas asmuo, tačiau jos įgaliojimus gali atlikti ir kolegialus organas. Regentu, kaip taisyklė, gali būti paskutinio valdžiusio monarcho artimiausias giminaitis, dažniausiai sosto paveldėtojas. Norvegijos Karalystės Konstitucijos 41 straipsnyje⁵³ numatyta, kad sosto regento įgaliojimai yra suteikiami pilnamečiui Karališkosios šeimos nariui, kuris yra pirmasis įpėdinis eilėje į sostą. Sosto regentu gali būti skiriamas ir ne Karališkosios šeimos narys, kaip tai numato Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas (5 skyriaus 6 straipsnis), kuriame yra įtvirtinta nuostata, jog, jei nei vienas asmuo iš Karališkosios dinastijos neatitinka reikalavimų, keliamų sosto regentui arba tokių asmenų

⁵² Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 24

⁵³ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 24

išvis nėra, Rikstagas sosto regentu gali paskirti parlamento pirmininką (Švedijoje vadinamą Talmanu) arba jo pavaduotoją⁵⁴.

Kolegialus organas irgi gali būti skiriamas sosto regentu. Norvegijos Karalystės Konstitucijos 41 straipsnis numato, jog jei regentu negali būti skiriamas artimiausias sosto paveldėtojas, tai monarcho įgaliojimus perima Valstybės Taryba⁵⁵, į kurios sudėtį įeina ministras pirmininkas ir 7 nariai.

Regentas vykdydamas savo pareigas turi visus monarcho valdžios įgaliojimus, atlieka visas jo funkcijas, jam galioja tie patys reikalavimai, kaip ir valstybės vadovui. Jis gali pradėti vykdyti savo pareigas tik tai davęs ištikimybės Konstitucijai priesaiką (Norvegijos Karalystės Konstitucijos 44 straipsnis⁵⁶), šalies vadovo pareigų atlikimo forma yra tokia pati, kaip ir jo keičiamo asmens. Švedijoje, Danijoje ir Norvegijoje monarcho pilnametystė yra kai jam sueina 18 metų. Ir dar kas svarbu pažymėti, Stortingas, Folketingas ir Rikstagas įgalioti išrinkti naują valdančiąją dinastiją, jei nutrūksta senoji (Danijos Karalystės Konstitucijos 9 straipsnis, Norvegijos Karalystės Konstitucijos 48 straipsnis ir Švedijos Karalystės Valdymo formos Akto 5 skyriaus 4 straipsnis, iš kurio, deja nevisai aišku, ar nutrūkus dinastijai bus vykdomi naujos dinastijos rinkimai⁵⁷). Tokiu būdu yra įgyvendinamas monarcho valdžios nenutrūkstamumo principas - „valdovo sostas negali būti tuščias“.

Monarchui sulaukus pilnametystės, grįžus iš kelionės ar pasveikus, sosto regento veikla nutrūksta.

4.3. Monarchijos valdymo formos ir religijos sąsaja

Monarchas, kaip nei viena kita valdžios institucija, artimai susijęs su valstybėje dominuojančia oficialia religija.

Daugumoje Europos monarchijų, net ir kur valdovas neišlaikė savo rankose religinės valdžios svertų, tebėra pastebimas glaudus jo ryšys su oficialiai išpažįstamu tikėjimu. Jų valdovai nebeturi nei realių, nei formalių teokratinių įgalinimų, tačiau religiniai

⁵⁴ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 24

⁵⁵ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 24

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html; Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 10 24

reikalavimai jiems tebėra įtvirtinti konstituciniuose aktuose ir taikomi taip pat griežtai bei privalomai. Monarchas, nors pats religiniais įgalinimais nedisponuodamas, privalo elgtis pagal apibrėžtus, Konstitucijose savitai nustatytus orientyrus. Jis turi būti lojalus ir pavyzdingas oficialios religijos išpažintojas.

Kaip ir daugelio monarchinių valstybių konstituciniuose teisės aktuose, taip ir Skandinavijos šalių Konstitucijose yra nuostata, jog monarchas yra taip pat ir Bažnyčios vadovas (Norvegijos Karalystės Konstitucijos 16 straipsnis) ir privalo išpažinti šalies oficialią religiją: Danijos Karalystės Konstitucijos 6 straipsnis teigia „Karalius privalo būti Evangelikų-Liuteronų Bažnyčios narys“, Norvegijos Karalystės Konstitucijos 4 straipsnis - „Karalius privalo visada išpažinti evangelikų-liuteronų religiją, ją puoselėti ir globoti“ ir Švedijos Karalystės Paveldėjimo Akto 4 straipsnis - „Karalius privalo visada išpažinti gryną evangelikų tikėjimą. < ... > Karališkos šeimos narys neišpažįstantis šio tikėjimo, netenka sosto paveldėjimo teisės“⁵⁸.

Nors Švedijoje nuo 2000 m. sausio 1 d. Bažnyčia yra atskirta nuo valstybės, tačiau šioje šalyje tebegalioja bendras visoms šiaurės šalims principas, pagal kurį bažnyčios reikalų ministras turi išpažinti šalies religiją ir jai priklausyti. Liuteronų bažnyčios kanonų teisės požiūriu monarchas yra savotišku vyskupų vyskupas – *sum episcopus*. Tai reikštų, kad pagal Konstituciją monarchas yra atsakingas už tikėjimo grynumą. Pareiga rūpintis tikėjimo grynumu, jokių būdu nereiškia, inkvizicijos atgimimą, bet tai pasireiškia atitinkama monarcho administracine valdžia, kuri yra deleguota bažnyčios reikalų ministrui, skiriant vyskopus, t.y. pagal bendrai pripažintą kanonų teisę, aukščiausią bažnyčios valdžią.

Taigi monarchas negali priimti kito tikėjimo, sudaryti santuokos su kitą tikėjimą išpažįstančiu asmeniu. Jeigu šią taisyklę pažeidžia valdovas, - jis netenka sosto, o jei paveldėjimo sekoje figūruojantis sosto įpėdinis, - netenka teisės paveldėti sostą.

Religijos reikšmė šiuolaikinių monarchijų gyvavimo aspektuose vis dar tebėra ženkli. Priežastys, lemiančios religinį monarcho įvaizdžio konservatyvumą kyla iš valstybės visuomenės tautinio identiteto suvokimo ir tradicijų bei valdovo asmens išskirtinumo (pavyzdys visuomenei, todėl turi atspindėti geriausius jos bruožus ir vertybes).

⁵⁸ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html; Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html; Švedijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw02000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 05

5. MONARCHAS VALDŽIOS PADALIJIMO MECHANIZME DANIJOJE, NORVEGIJOJE IR ŠVEDIJOJE

Valdžių pasidalijimo principas, nežiūrint į savo loginį nepriekaištingumą, nesugebėjo išlaikyti išbandymo laiku. Jau nuo pat šio principo taikymo pradžios kontinente paaiškėjo, kad yra neįmanoma tikėtis iš skirtingų valdžios „šakų“ konstruktyvaus bendradarbiavimo. Skandinavijos šalys nebuvo išimtis. XIX a. Skandinavijos šalys aktyviai vystėsi parlamentarizmo kryptimi, kas stipriai konfrontavo su formaliu valdžių pasidalijimo principo supratimu, nors tiek Švedijos Karalystės 1809 m. Valdymo forma Aktas, tiek 1814 m. Norvegijos Karalystės Konstitucija ir 1849 m. Danijos Karalystės Konstitucija jau turėjo valdžios pasidalijimo principo legalią formuluotę. Kova už parlamentarizmą pasibaigė sėkme XIX a. gale ir XX a. pradžioje, tačiau iškėlė klausimą apie valdžios pasidalijimo principo modernizaciją. Šią modernizaciją atliko Hansas Kelzenas, kur seno principo esmė dabar skambėjo kaip „ne atskyrimas, o pasidalijimas“ (*not separation but distribution of power*). Reikia pripažinti, kad šis mokymas padarė didelę įtaką skandinaviškai konstitucinei doktrinai. Dabar šiame regione oficialiai naudojamas terminas yra „valdžios pasidalijimas“ (*magtfordelings-princip*), o ne „valdžių atskyrimas“ (*magtadskillelsesprincip*)⁵⁹.

Šiai dienai valdžių atskyrimo (pasidalijimo) principas formaliai konstituciškai yra įtvirtintas: Danijos Karalystės Konstitucijos 3 straipsnyje „Įstatymų leidžiamoji valdžia yra įgyvendinama Karaliaus ir Folketingo kartu. Vykdomąją valdžia įgyvendina Karalius. Teisminę valdžią įgyvendina teisės saugos organai“, Norvegijos Karalystės Konstitucijos 3 straipsnyje „Vykdomoji valdžia priklauso Karaliui arba Karalienei“, ir 49 straipsnyje „Piliečiai įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią per Stortingą“ ir skyriuje „D“, kuris skirtas teisminei valdžiai, ir Švedijos Karalystės Valdymo formos Akto 1 skyriaus 4, 5, 6 ir 8 straipsniuose, kur 5 straipsnis skelbia, kad „Valstybės vadovas yra Karalius arba Karalienė“⁶⁰. Pačio valdžių atskyrimo (pasidalijimo) termino pagrindiniuose įstatymuose mes nesurasime, nes Konstitucijos tekstas tik suteikia vienai ar kitai valdžios šakai jos pagrindinio organo vardu atitinkamos kompetencijos. Žymaus Danijos teisės mokslininko

⁵⁹ Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004. С. 161.

⁶⁰ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html; Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 05

A. Roso (*A. Ross*) požiūriu šiuo metu galima kalbėti ne apie valdžios pasidalijimą, o apie techninį funkcijų pasiskirstymą tarp skirtingų valstybės organų, siekiant geriausio šalies valdymo ir politinio vystymosi nekonfliktiškumo. Taigi valdžios pasidalijimo esmė yra, kad egzistuoja dalykinis ir techninis ryšys tarp organo ir funkcijų, kurias jis atlieka.

Taigi faktiškai kai kurie valdžios organai, būdami formaliai nepriklausomi vienas nuo kito, vienas kitam daro abipusę įtaką. Pavyzdžiui, parlamentas formuoja vyriausybę, vyriausybė sudaro parlamentui darbotvarkę. Be to funkcija, savo prigimtimi, priskirta vienam organui, gali būti vykdoma visai kito organo. Tai pat naudojantis įstatymų leidybos teisės delegavimu, vyriausybė dažnai įsiterpia į parlamento kompetencijos sferą, o parlamentas vystydamas savo kontrolinius įgaliojimus vykdo administracijos organų kontrolę, precedentinės teisės kūrime dalyvauja teismai, kas Makso Sorenseno (*M. Sørensen*) nuomone⁶¹, rodo apie valstybės organų funkcijų susimaišymą.

Danijoje, Norvegijoje ir Švedijoje valdžia yra padalinta tarp monarcho, kaip valstybės vadovo, ministro pirmininko kaip vyriausybės vadovo, įstatymus leidžiančio organo – parlamento ir teismų, kurie kaip įprasta atlieka teisminės valdžios funkcijas. Priklausomai nuo šalies specifikos ir tradicijų, skiriasi tik kiekvienai valdžios šakai tenkančios valdžios apimtis santykyje su kitomis valdžiomis.

5.1. Monarchas kaip konstitucijos garantas

Dabartinėse parlamentinio tipo monarchijose valdovas praktiškai neteko visų savarankiškos įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimų. Nors parlamento išleistas teisės aktas įsigalioja tik jį pasirašius valdovui; šis neturi jokios alternatyvios galimybės pateiktą įstatymą panaikinti arba sugrąžinti pakartotiniam svarstymui.

Monarcho vykdomosios valdžios prerogatyvos yra gabėtinai ribotos. Jo leidžiami dekretai rengiami vyriausybėje: kompetetingoje ministerijoje sudaromas ir svarstomas akto projektas, paruošiama galutinė jo redakcija, tuomet aktas teikiamas valdovui pasirašyti ir paskiausiai yra kontrasignuojamas ministro pirmininko arba tos ministerijos ministro, kur buvo parengtas aktas.

Monarchas yra informuojamas apie visas rengiamo akto ypatybes, jis taip pat gali pareikšti ir savo politinę poziciją, tačiau ji negali būti traktuojama kaip privaloma, lemianti

⁶¹ Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004. С. 162.

akto turinį, priešingu atveju, valdovas peržengtų savo kompetencijos ribas. Todėl monarcho įtaka jo paties aktų leidimo procesui pasirodo esanti simbolinė – didžiąją dalį organizacinių, tvarkomųjų darbų nuveikia vyriausybė, vadinasi ir jos atsakomybė kur kas didesnė.

Kyla hipotetinis klausimas, kiek karalius privalo sutikti su savo patarėju, Valstybės Tarybos narių nuomone. Kadangi Danijoje ir Norvegijoje galioja griežtos parlamentarizmo taisyklės ir monarcho imunitetas nuo politinės atsakomybės, tai monarchas iš principo privalo sutikti su viskuo kas jam pranešama. Formaliai taip viskas ir yra, bet faktiškai krizinėje situacijoje karalius turi gana veiksmingų ginklų: jis gali atsisakyti patvirtinti vyriausybės ataskaitą ir pagrasinti, kad atsisakys sosto. Toks atvejis iš tiesų buvo Skandinavijos šalių istorijoje, kai 1940 m. balandį Norvegijos Karalius Hakonas VII pasakė, kad jis žengs būtent šį žingsnį, jei premjeras Niugordsvolas laikysis savo. Aišku, kad jokia sveiko proto vyriausybė nesiims tokios atsakomybės sukelti šalyje giliausią konstitucinę krizę ir joks monarchas nepadarys tokio žingsnio, jei tik nebus priverstas ypatingų aplinkybių. Visa tai rodo, kad monarcho institutas šiuolaikinėse sąlygose jau nėra toks bejėgis, valstybinės valdžios ceremoninis instrumentas. Nekyla abejonių, kad monarchas yra Konstitucijos „garantas“⁶², iš kur kyla jo ypatingi įgaliojimai nuslopinti galimą valstybės perversmą bei jo ypatingi įgaliojimai, skiriant vyriausybę esant neaiškiai situacijai parlamente. Kaip pastebėjo vienas žymus anglų tyrinėtojas: „Akivaizdu, kad monarchijos vaidmuo negali būti suvestas tik į įgaliojimų vykdymą retose ypatingose situacijose. Teisė konsultuoti, skatinti ir įspėti gali suteikti išmintingam monarchui daugiau įtakos nei jam nustatyta „valdžių“ katalogo. Be to nereikia pamiršti to nesuvokiamo beveik mistinio monarchijos elemento, kaip tautos nacionalinės vienybės simbolio, kuris yra už partinių rietenų ir ginčų ribos, - tai kuo niekada netaps prezidentas, kaip savo šalies vadovas“⁶³.

5.2. Įstatymų leidžiamosios valdžios ir monarcho santykis

Monarchas, kaip ir kitos valstybės valdžios institucijos disponuoja administraciniais – teisiniais įgalinimais, kurių dėka realizuoja valdymo funkcijas. Valdovo įgaliojimų apimtis

⁶² Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004. С.

⁶³ Ed. J. Murray-Brown J., Ed. The Monarchy and it's Future. - L., 1969. P. 26.

nusako jo institucinio statuso padėtį valstybės valdžių sistemoje. Kaip antai ir Skandinavijos šalių monarchijų valdovų įgaliojimai yra itin skirtingi.

Visų trijų Skandinavijos šalių monarchijos valdymo formos tipas yra parlamentinė monarchija. Įstatymų leidžiamosios valdžios, kai valdymo forma yra parlamentinė monarchija, monarcho funkcijos tampa simbolinėmis: jis skelbia parlamento rinkimus, sušaukia ir atidaro naujai išrinkto parlamento pirmąją sesiją, tvirtina jo išleistus įstatymus. Valdovo institutas netenka ne tik įstatymų leidžiamosios bet ir daugumos vykdomosios bei teisminės valdžios funkcijų ir valdyme lyderio poziciją užleidžia visuomenės atstovaujamai institucijai – parlamentui. Visus šiuos veiksmus valdovas atlieka tik laikydamasis valstybės Konstitucijoje ar kituose įstatymuose įtvirtintų nuostatų.

Šiandien Norvegijoje pirmą vietą valstybės organų sistemoje užima **Stortingas**, kuris sprendžia visus svarbius šalies klausimus. Jis priima įstatymus įvairiausiais klausimais, todėl Stortingas gali būti laikomas *parlamentu su absoliučiai neribota įstatymų leidybos teise*. Švedijoje pagal Konstituciją Aukščiausiu valstybinės valdžios organu yra **Rikstagas**. Tiktai jis leidžia įstatymus. O 1974 m. Valdymo formos Akto 8 skyrius⁶⁴ – „Įstatymai ir kiti nurodymai“ iš esmės suteikia *parlamentui absoliučiai neapribotas įstatymų leidybos teises visai klausimais*. Įgaliojimai pagal Danijos Karalystės Konstituciją suteikti **Folketingui** leidžia jį išskirti kaip *vieną iš stipriausių parlamentų Vakarų Europoje*. Folketingas turi teisę priimti įstatymus bet kokiais valstybės ir visuomeninio gyvenimo klausimais, laikantis Konstitucijos nuostatų. Formaliai įstatymai turi būti patvirtinti monarcho, nors praktikoje monarchas niekada neatsisako pasirašyti jam pateiktų įstatymų.

Norvegijos monarchas sako kalbą, atidarant kasmetinę Stortingo sesiją, kurią jam ruošia vyriausybės aparatas. Nuo 1967 m. tokia praktika buvo įtvirtinta ir Danijoje, tačiau be jokių konstitucinių pasekmių, nes monarchas savo dalyvavimu tik pagerbia parlamento sesijos atidarymą. Švedijos monarchas taip pat atidaro Rikstago sesiją, tačiau jam nesant, tai gali padaryti ir Talmanas (Rikstago Akto 1 skyriaus 6 straipsnis)⁶⁵.

Dabartinėse parlamentinio tipo monarchijose valdovas praktiškai neteko visų savarankiškos įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimų. Visgi, kai kurių valstybių konstitucinė teisė pripažįsta monarchą turint įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Įstatymų leidybos procedūros dalyviai yra tiksliai apibrėžti šiaurės šalių konstituciniais aktais.

⁶⁴ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 07

⁶⁵ Švedijos Rikstago Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw01000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 08

Danijoje įstatymų leidybos iniciatyvą turi Karalius, Ministrų kabinetas, deputatai ir pastovūs Folketingo komitetai. Tačiau pagrindinius dalyvius galima išskirti du: monarchas (kurio teisę dabar realizuoja vyriausybė, pagal principą, kuris įtvirtintas Konstitucijos 14 straipsnyje) ir Folketingas savo deputatų asmenyje (Konstitucijos 41 straipsnio 1 dalis)⁶⁶.

Norvegijoje įstatymų leidybos teisė priklauso tautai, kuri ją įgyvendina per Stortingą (Konstitucijos 49 straipsnis)⁶⁷. Norvegijos Karalystės Konstitucija nenumato galimybės deleguoti parlamento įstatymų leidžiamosios teisės vykdomajai valdžiai.

Danijoje formali monarcho prerogatyva įgyvendinti įstatymų leidžiamąją valdžią yra išreikšta konstitucine formuluote „kartu“ (Konstitucijos 3 straipsnis), remiasi Konstitucijos straipsnių nuostatomis (14, 19 ir 21 straipsniai)⁶⁸, kurios apriboja parlamento įstatymų leidybos teises. Įstatymų leidybos iniciatyva tokiu būdu yra monarcho rezoliucijos formos, kuri buvo priimta Valstybės Tarybos posėdyje. Tačiau faktiškai dauguma įstatymų leidybos iniciatyvų priklauso vykdomajai valdžiai, o ne deputatams.

Tuo tarpu Švedijos Karalystėje monarchas įstatymų leidybos iniciatyvos teisės neturi. Tokią teisę turi tik Rikstagas (Švedijos Karalystės Valdymo formos Akto 1 skyriaus 4 straipsnis)⁶⁹.

Kadangi Norvegija nepripažįsta tarptautinių sutarčių teisės normų viršenybės prieš nacionalinius įstatymus, todėl visas tarptautines sutartis, kurios reikalauja įstatyminio reguliavimo ar valstybinių išlaidų, monarchas siunčia parlamento ratifikavimui⁷⁰.

Norvegijos Karalystės Konstitucija numato sąlyginį monarcho veto, kuris gali būti įveiktas įstatymo projekto priėmimu be pakeitimų dviejų šaukimų Storinge (Konstitucijos 78 – 79 straipsniai)⁷¹. Tuo tarpu Danijoje yra numatytas absoliutus monarcho veto (Konstitucijos 22 straipnis)⁷², kuriuo Danijos karalius nesinaudojo nuo 1865 m. Švedijoje

⁶⁶ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 08

⁶⁷ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 09

⁶⁸ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 09

⁶⁹ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 09

⁷⁰ Reikia pažymėti, kad klausimą dėl Norvegijos stojimo į Europos Sąjungą Storingas neišdrįso spręsti savarankiškai, todėl jis buvo sprendžiamas referendume. Nors referendumas Konstitucijoje yra nenumatytas ir turi tik konsultacinį pobūdį. Dėl neigiamo rinkėjų požiūrio į Norvegijos stojimą į Europos Sąjungą, Storingas atsisakė šio klausimo sprendimo.

⁷¹ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 09

⁷² Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 09

monarcho sankcija – pasirašyti įstatymą – yra nereikalinga. Priimtą įstatymo projektą pasirašo Talmanas ir jis yra persiunčiamas vyriausybei (Rikstago Akto 5 skyriaus 13 straipsnis)⁷³, kuri jį privalo nedelsiant publikuoti (Valdymo formos Akto 8 skyriaus 19 straipsnis)⁷⁴. Reikia pažymėti, kad nei Danijoje, nei Norvegijoje per paskutinį amžių monarcho veto nė karto nebuvo panaudotas. Tik tai Norvegijoje 1905 m., dar iki nutraukiant Norvegijos-Švedijos uniją, monarcho veto teise buvo pasinaudota, kas galų gale ir tapo pagrindu nutraukti šių dviejų valstybių uniją.

Šiaurės šalys šiuolaikinėje konstitucinėje tikrovėje veto teise nebesinaudoja.

Perėjimas nuo konstitucinės monarchijos dualistinio tipo prie konstitucinės monarchijos parlamentinio tipo vyko palaipsniui pereinant monarcho prerogatyvoms, visų pirma vykdomosios valdžios srityje, tautos atstovaujama institucijai. Juridiškai tai reiškė, kad monarcho suverenitetas tapo tautos suverenitetu atstovaujamos institucijos pavidalu. Kitaip tariant monarchas sutiko, kad teisė formuoti vyriausybę pereitų parlamentui.

Nežiūrint į Skandinavijos šalių valdymo formos bendrumą, visos trys šiaurės šalys stipriai skiriasi viena nuo kitos, konkrečiais parlamentarizmo įgyvendinimo būdais. Iš visų trijų šalių tik tai Švedija pasižymi pozityvia parlamentarizmo forma, reikalaujančia, kad naujai suformuota vyriausybė gautų Rikstago pasitikėjimą. Pasitikėjimas yra reiškiamas pritarimu premjero kandidatūrai. Tokios tvarkos paaikškinimą, mes galime rasti tame, kad 1974 m. konstitucinės reformos metu Švedijoje buvo suardyta tradicinė monarcho dalyvavimo valstybės valdyme schema, ko pasekoje praktiškai visos valstybės vadovo funkcijos šioje srityje dabar yra vykdomos Rikstago pirmininko – Talmano (Valdymo formos Akto 6 skyriaus, 2, 3 ir 4 straipsniai)⁷⁵. Švedijos monarchas gali dalyvauti iškilmingame posėdyje, kuriame yra pristatoma nauja vyriausybė, o jam nesant jį visada pakeičia Talmanas.

Dviejų valdžios šakų, parlamento ir vyriausybės, bendradarbiavimas pasireiškia pasitikėjimu. Kad vyriausybė galėtų veikti, ji turi turėti parlamento pasitikėjimą. Pasitikėjimas pasireiškia dvejopai: parlamentas daro įtaką ministrų kabineto sudėčiai ir jų santykiams su parlamentu bei parlamentas įtakoja ministrų tarpusavio santykius su valstybės vadovu.

⁷³ Švedijos Rikstago Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw01000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 09

⁷⁴ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 09

⁷⁵ Ten pat.

Norvegijoje toks bendradarbiavimas, pasireiškia reikalavimu, jog monarchas gali naudotis savo teise skirti ministrus, tačiau tik sąrašo asmenų, kurie turi parlamento pasitikėjimą.

Danijoje, kaip ir Norvegijoje, nėra būtinybės naujai vyriausybei gauti Folketingo pasitikėjimą, kas pagal šios šalies konstitucinę doktriną yra laikoma, kaip ir įtvirtina pagrindinio įstatymo 15 straipsnis, taip vadinamu „negatyviu parlamentarizmu“.

Vyriausybė turi teisę paleisti parlamentą. Būtinose sąlygose, kurios turi atsispindėti parlamento paleidimo akte yra naujų parlamento rinkimų termino nustatymas ir naujo parlamento pirmos sesijos datos paskyrimas. Šios sąlygos garantuoja parlamento paleidimo akto legitimumą. Kita svarbi sąlyga garantuojanti parlamento paleidimo akto teisėtumą – tai paties akto subjektas, kas gali išleisti tokį aktą. Pagal bendrai pripažintas konstitucines nuostatas tai gali padaryti tik valstybės vadovas: Danijos karalius, tačiau Švedijoje, kur ši situacija yra gerokai supaprastinta, aktą apie Rikstago paleidimą išleidžia vyriausybė (Valdymo formos Akto 3 skyriaus 4 straipsnio 1 dalis)⁷⁶. Norvegijos Karalystės Konstitucijoje tokia parlamento paleidimo teisė yra nenumatyta.

Danijoje dvylika dienų po rinkimų Folketingas susirenka į pirmąją savo sesiją, nors monarchas gali sušaukti parlamentą ir anksčiau nustatyto laiko (Konstitucijos 35 straipsnio, 1 dalis). Norvegijos monarchas taip pat gali sušaukti neeilines Stortingo sesijas, esant būtinybei (Konstitucijos 68 – 69 straipsniai)⁷⁷. Švedijos monarchas tokios teisės neturi.

Svarbu pažymėti, jog parlamentas įgauna svarbias funkcijas formuojant monarcho institutą. Daugelyje Konstitucijų yra įtvirtinta valdovo priesaikos parlamentui taisyklė, kuri simbolizuoja kur kas svarbesnę nei formalų Karūnacijos procedūros momentą. Iš tiesų, tokiu būdu parlamentas prisaikdintam monarchui suteikia valdžios įgaliojimus (Norvegijos Karalystės Konstitucijos 9 straipsnis ir Danijos Karalystės Konstitucijos 8 straipsnis, tiesa Danijoje tai daroma Valstybės Taryboje)⁷⁸. O Švedijoje monarchas, užimdamas sostą, neprisiekia ištikimybės Konstitucijai, bet vietoj to duoda paprastą valstybės pareigūno priesaiką, kuria pažada laikytis Konstitucijos nuostatų

⁷⁶ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 10

⁷⁷ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 10

⁷⁸ Ten pat.

Pagal Danijos Karalystės Konstitucijos 12 straipsnį, monarchui „suteikta aukščiausia valdžia visais valstybės klausimais“, kurią jis realizuoja (su apribojimais) per ministrus. Jeigu prisiminsime Konstitucijos 3 straipsnio nuostatas⁷⁹, jog „įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso monarchui ir Folketingui kartu“, tai Danijoje įstatymų leidžiamoji valdžia yra suprantama, kaip grupė normų, apibrėžiančių bendrą kompetenciją ir grupę normų, apibrėžiančių išskirtinai parlamento kompetenciją.

Norvegijos Karalystės Konstitucijos 3 straipsnio nuostatos - „vykdomoji valdžia priklauso monarchui“ - įtvirtina valstybės vadovo savarankišką prerogatyvą vykdyti normatyvinius aktus. Su šia nuostata yra suderintas ir pagrindinio įstatymo 17 straipsnio turinys, kuriuo monarchui yra suteikiama teisė leisti dekretus, įsakus, bet nereikia pamiršti ir Konstitucijos 12 straipsnio⁸⁰ nuostatų, kuriose nustatyta kad šios monarcho prerogatyvos yra įgyvendinamos tik Valstybės Taryboje – faktiškai yra jo deleguotos atitinkamiems ministrams.

Švedijos Karalystės Konstitucija (Valdymo formos Aktas) yra vienintelis pavyzdys Skandinavijos regione, kur pačiame pagrindinio įstatymo tekste yra užfiksuota įstatymų leidybos delegavimo praktika (Valdymo formos Akto 8 skyriaus 7-12 straipsniai ir 13 skyriaus 6 straipsnis)⁸¹. Tokias pagrindinio įstatymo nuostatas galima paaiškinti tuo, kad Rikstagas yra laikomas pačiu galingiausiu valstybinės valdžios organu šalyje, todėl turi teisę nustatyti atvejus, kada gali perduoti savo įgaliojimus leisti normatyvinius aktus kitiems valstybinės valdžios organams. Švedijos monarchas šiame prosese nedalyvauja.

Parlamentinėse monarchijose atstovaujamoji Tautos institucija turi išskirtinę kompetenciją reguliuoti valdovo asmeninio gyvenimo ypatumus. Daugelio šiai kategorijai priskiriamų valstybių Konstitucijose akcentuojama, jog monarcho santuokos, skyrybų klausimus sprendžia parlamentas (Danijos Karalystės Paveldėjimo Akto 5 straipsnis ir Norvegijos Karalystės Konstitucijos 36 straipsnis, o pagal Švedijos Karalystės Paveldėjimo Akto 5 straipsnį, leidimą tuoktis duoda vyriausybė)⁸². Valdovas negali sudaryti santuokos, negavęs parlamento sutikimo, priešingu atveju jis netenka sosto. Parlamento institucijos

⁷⁹ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 10

⁸⁰ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 15

⁸¹ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 15

⁸² Danijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da01000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html; Švedijos Sosto Paveldėjimo Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw02000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 15

kompetencijai taip pat priklauso teisė patvirtinti ar užginčyti konkretaus valdovo palikuonio teisę paveldėti sostą.

5.3. Vykdomosios valdžios ir monarcho santykis

Vyriausybė, juridiskai apibūdinama kaip „*regering*“, Danijoje ir Norvegijoje yra neformalus ministrų susirinkimas, kuriam vadovauja premjeras. Galima teigti, kad šis susirinkimas yra kaip dar vienas komitetas ar parlamento komisija. Tokiomis pačiomis savybėmis pasižymėjo ir Švedijos vyriausybė iki konstitucinės reformos. Konstitucinės reformos metu buvo įtvirtintas ypatingas vyriausybės statusas greta kitų aukščiausios valstybinės valdžios organų (Valdymo formos Akto 1 skyriaus 6 straipsnis ir 6 - 7 skyriai)⁸³. Tačiau, kaip ir Danijoje bei Norvegijoje, Švedijoje ministrų kabineto formavimas vyksta pagal parlamentarizmo taisykles. Skandinavijos šalių valstybinės valdžios mechanizmo svarbiausias principas yra parlamentarizmas.

Faktiškai Šiaurės šalių vyriausybės, tai ministrų susirinkimai vadovaujami premjero. Tai dabar yra formaliai įtvirtinta Švedijoje (Valdymo formos Akto 6 skyriaus 1 straipsnis)⁸⁴. Parlamentarizmo principas reikalauja, kad ministrai kaip vieninga kolegija bendrautų su valstybės vadovu, nes karalius neprivalo išklausti kabineto narių atskirų nuomonių, kaip ir į jo paties nuomonę bet koku atveju ministras neatsižvelgs. Priminsime, kad monarchas nėra juridiskai ir politiškai atsakingas, todėl jo nuomonė nėra privaloma. Istoriniu požiūriu tokios darbo tvarkos atsiradimo priežastis yra tai, kad Danijos ir Norvegijos Karalysčių Konstitucijos reikalauja, kad Valstybės Taryboje būtų sprendžiami tik svarbūs valstybiniai reikalai (Danijos Karalystės Konstitucijos 17 straipsnio 2 dalis, Norvegijos Karalystės Konstitucijos 28 straipsnis)⁸⁵.

Daugelio Europos parlamentinių santvarkų Konstitucijose Valdovo kompetencijai priskiriama teisė tvirtinti ministro pirmininko kandidatūrą, tačiau ši prerogatyva tėra formali ir neatspindi monarcho politinės valios.

Norvegijos vyriausybės formavimas, sudėtis ir padėtis priklauso ne nuo valstybės vadovo, o nuo parlamento. Vyriausybės formavimas priklauso nuo politinių jėgų

⁸³ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 15

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 15

išsidėstymo Stortinge. Ministru Pirmininku tapdavo partijos lyderis, turintis didžiausią deputatų palaikymą.

Sparčiai išsiplėtė klausimus ratas, kuriuos sprendžia Norvegijos vyriausybė. Tai įvyko dėl faktiškų monarcho teisių (prerogatyvų) perėjimo vyriausybei. Nors Norvegijos Karalystės Konstitucijos pakeitimai nepalietė vyriausybės, tačiau remiantis susiformavusia konstitucine praktika, vyriausybė užima antrą vietą valstybės valdymo sistemoje.

Danijos vyriausybei taip pat tenka viena iš pagrindinių rolių valstybės valdyme. Ji inicijuoja daugumą įstatymų projektų ir vėliau juos įgyvendina, naudodamasi parlamento palaikimu, kuris beje ir formuoja pačią Vyriausybę.

Premjeras turi išskirtinę teisę paskirstyti kompetenciją tarp savo ministrų, kas Danijoje yra apibūdinama kaip „*ressortfordeling*“, kurios pagrindas yra asmeninė monarcho prerogatyva, įtvirtinta Konstitucijos 14 straipsnyje⁸⁶, kad jis turi teisę nustatyti ministerijų skaičių ir jų kompetenciją. Turbūt nereikia ir priminti, kad ši prerogatyva yra deleguota premjerui, tačiau visi aktai, dėl „kompetencijos paskirstymo“ Valstybės Taryboje yra monarcho rezoliucijos, t.y. iš esmės pagal formą jie yra monarcho įsakai.

Danijos vyriausybė turi plačius įgaliojimus valstybinio aparato formavimo srityje. Ji gali savarankiškai vykdyti vykdomosios valdžios struktūrų reorganizaciją, naikinti senas ir kurti naujas žinybas. Formaliai aukšti valdininkai yra skiriami monarcho, tačiau realus jų tvirtinimas konkrečioms pareigoms vykdomas tik su vyriausybės rekomendacija.

Švedijos vyriausybė užima antrą vietą po Rikstago Švedijos valdžių sistemoje. Pagal 1974 m. Konstituciją jai oficialiai perėjo tos teisės, kurios anksčiau buvo priskirtos monarchui vykdomosios valdžios srityje. 1974 m. Valdymo formos Akto pagrindu Vyriausybė pripažįstama vykdomosios valdžios galva. Atitinkamai ji skiria diplomatinis atstovus, teisėjus, turi malonės teisę, skiria aukščiausius valstybės pareigūnus, pasirašo tarptautines sutartis, teikia Rikstagui įstatymų projektus ir t.t.

Švedijos vyriausybės sudėtį apsprendžia premjeras, po to kai jo kandidatūrai yra pritariama Rikstage. Vyriausybės sudėties kaip ypatingos kolegijos formalus juridinis tvirtinimas vyksta po pasitarimo su monarchu arba su Rikstago pirmininku (Talmanu). Juridiškai vyriausybė gauna savo įgaliojimus, kai Talmanas išleidžia potvarkį Rikstago

⁸⁶ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 16

vardu, kuriuo premjeras yra skiriamas į savo postą (Valdymo formos Akto 6 skyriaus, 4 straipsnio 2 dalis)⁸⁷.

O Danijoje ir Norvegijoje vyriausybė gauna savo įgaliojimus, kai monarchas Valstybės Taryboje pasirašo dekretą. Tokiu būdu ir vyriausybės skyrimo srityje Švedijoje pasireiškia monarchijos valdymo formos sąlyginumas.

Švedijos vyriausybės sprendimai (*regerings beslut* – Valdymo formos Akto 7 skyriaus 7 straipsnis)⁸⁸ turi tokią pačią juridinę galią kaip ir monarcho dekretai pasirašyti Valstybės Taryboje Danijoje ir Norvegijoje.

Vykdomosios valdžios pagrindinis uždavinys yra visų kitų valdžių realizavimas, tai jos kompetencijos apimtis tam tikra prasme turi teisės normos pobūdį, todėl apima ir galimybę veikti savo nuožiūra. Todėl išsireiškimas „savo nuožiūra“ yra teisinis. Taigi vyriausybė turi specifinius įgalinimus kaip konstitucinio proceso subjektas. To pasekoje vyriausybės leidžiami aktai yra normatyvinio ir teisinio pobūdžio.

Skandinavijos šalyse tokia teorinė konstrukcija yra naudojama dviem atvejais. Pirma, tai šiandien hipotetinė galimybė monarchui Valstybės Taryboje (faktiškai Danijos ir Norvegijos vyriausybėse) – leisti taip vadinamus laikinus dekretus ir įstatymus (*provisoriske anordninger*, Norvegijos Karalystės Konstitucijos 17 straipsnis ir *foreløbige love*, Danijos Karalystės Konstitucijos 23 straipsnis)⁸⁹. Šią situaciją vadiname hipotetine todėl, kad XX a. paskutiniame ketvirtyje Danijos ir Norvegijos parlamentų sesijos vyksta ištisus metus ir tokiu būdu monarcho laikinų aktų išleidimo galimybė yra lygi nuliui. O Švedijoje, po 1968 – 1974 m. konstitucinės reformos monarchui išleisti laikinus aktus neliko jokios galimybės.

Danijos ir Norvegijos konstitucinė doktrina, atkartodama šių šalių Konstitucijų tekstus, išskiria tik du atvejus, kai gali pasireikšti tokia monarcho prerogatyva: „laikotarpiu tarp sesijų“ ir „ypatingai svarbiais atvejais“.

Antra galimybė pasireikšti monarcho dekretinei valdžiai Skandinavijos šalyse – tai tiesioginė normatyvinė vyriausybės, kaip ypatingos kolegijos, veikla. Danijoje ir Norvegijoje pagal formą, tai „*kongelige resolutioner*“ taip vadinamos „karaliaus rezoliucijos Valstybės Taryboje“, kuriomis yra apiforminami ministrų sprendimai bendro valstybinio

⁸⁷ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 16

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html; Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 16

valdymo srityje. Švedijoje tokių aktų išleidimo forma konstituciniu požiūriu yra tiksliau aptarta: Valdymo formos Akto 8 skyriaus 13 straipsnis⁹⁰ tiesiogiai įgalioja vyriausybę leisti normatyvinius aktus (*förordningar*). Švedijos vyriausybės prerogatyva šiuo klausimu suformuluota gana laisvai: ji gali leisti tokius normatyvinius aktus visais klausimais, kurie pagal kompetenciją ir valdymo formą nepriklauso Rikstagui.

Vienas iš vyriausybės įgaliojimų yra valstybės valdininkų korpuso formavimas. Išskyrus Švediją, kur vyriausybė turi savarankišką kompetenciją šiuo klausimu, šie įgaliojimai yra laikomi deleguoti monarcho savo ministrams. Taip pat tai gali būti ir valstybės vadovo prerogatyva, kurios įgyvendinimas gali reikalauti atitinkamo ministro kontrasignacijos. Ministrai Danijoje ir Norvegijoje yra skiriami formaliu monarcho aktu Valstybės Taryboje, o Švedijoje – premjero aktu.

Pagrindinis parlamentarizmo tikslas yra sudaryti veiklią vyriausybę, kuri turėtų ir parlamento pasitikėjimą. Šiaurės šalių konstitucijos ir jų nuostatų realizavimo praktika suformavo keletą pagrindinių formų, kaip sudarant vyriausybę bendradarbiauja valstybės vadovas - monarchas, ministras pirmininkas bei parlamento partinių frakcijų lyderiai. Techniškai šis bendradarbiavimas pasireiškia pasitarimu dėl vieno klausimo, t.y. kuriai partijai suteikti teisę formuoti vyriausybę.

Valdovo sprendimą įtakoja Konstitucijoje įtvirtinta parlamentarizmo koncepcija: ministrų kabinetas įgaliojimus gauna tik parlamento daugumai patvirtinus premjero suformuotą vyriausybę ir pritarus jos sudarytai programai. Šiuo atveju lemiamas vaidmuo tenka parlamente susidariusiai politinei pozicijai, proteguojančiai savo lyderio kandidatūrą į premjero postą. Jeigu monarchas, nesutikdamas premjeru tvirtinti parlamento daugumos remiamo atstovo, šioms pareigybėms parinktų nors ir labai kompetentingą, tačiau politinei pozicijai nepriklausantį asmenį, valstybėje kiltų vyriausybės krizė. Valdovo iniciatyva sudarytas ministrų kabinetas parlamente negautų politinės pozicijos pritarimo ir privalėtų atsistatydinti.

Tais atvejais, kai šalies parlamente nesusidaro stabili politinė pozicija, valdovo prerogatyva, tvirtinant ministro pirmininko pareigybes, tampa kur kas svaresnė.

Švedijoje pagal 1968 – 1974 m. konstitucinę reformą valstybės vadovo vaidmuo formuojant vyriausybę buvo perduotas parlamento pirmininkui – Rikstago Talmanui

⁹⁰ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 16

(Valdymo formos Akto 6 skyriaus 3 straipsnis)⁹¹. Reikia pastebėti, kad Talmano vaidmuo šiuo atveju yra ir siauresnis ir platesnis tuo pačiu metu, nei tai buvo numatyta monarchui iki priimant naują Valdymo formos Aktą. Talmano vaidmuo yra siauresnis, nes jis negali paskirti premjero vadovaudamasis savo asmenine valdžia, o privalo perduoti šio klausimo sprendimą Rikstagui. Tačiau jo vaidmuo yra platesnis, nes Talmanas nėra atsakingas, kaip tai būdavo, kai monarchas savo asmenine valdžia faktiškai prisiimdavo asmeninę atsakomybę už vienos ar kitos programos bei vyriausybės sudėties patvirtinimą.

Kyla klausimas kiek valstybės vadovas, šiuo atveju monarchas yra laisvas skiriant vyriausybę? Vadovaujantis įprasta parlamentarizmo praktika, monarchas neprisiimdamas jokios atsakomybės vyriausybės formavimo klausimą paveda partijos, laimėjusios daugumą parlamente, lyderiui. Kai yra aiški partija laimėjusi parlamento rinkimus, tai jokių problemų nekyla, bet kai nei viena partija neturi parlamente aiškios persvaros, atsiranda problemų. Tampa neaišku, kas tokioje situacijoje turi kontrasignuoti aktą, kuriuo yra skiriamas premjeras: esantis ar ateinantis į valdžią? Švedijoje tokios problemos nėra, nes naujas kabinetas įgauna legitimaciją Rikstago Akto, o kaip reikėtų elgtis Danijoje ir Norvegijoje, kur vienintelė tokios legitimacijos forma yra monarcho įsakas?

Norvegijoje istoriškai susiklostė situacija, kad visų monarcho prerogatyvų vykdymas yra galimas tik Valstybės Tarybos posėdyje. Be jos monarchas negali įvykdyti jokio konstitucinio veiksmo. Po eilinių rinkimų į Stortingą monarchas privalo pasirūpinti naujo kabineto sudarymu. Vykdydamas šią pareigą, monarchas praveda konsultacijas pagal bendrą schemą. Kadangi jo sprendimas gali turėti tik rezoliucijos formą Valstybės Taryboje, tai formaliai monarcho sprendimas skirti vienos ar kitos partijos lyderį premjeru, turi būti kontrasignuotas esančio premjero. Klausimas, kiek esančio premjero rekomendacija dėl galimos naujos premjero kandidatūros įpareigoja Norvegijos monarchą, lieka atviras. Premjero hipotetinė teisė nepasirašyti monarcho įsako, tuo pačiu faktiškai tampa ir pareiga sankcionuoti naują paskyrimą. Jei premjeras atsisakytų pasirašyti monarcho įsaką, jis gali būti apkaltintas valstybiniu nusikaltimu. Galimas monarcho piktnaudžiavimas šia savo teise, gali baigtis nepasitikėjimo pareiškimu naujam ministų kabinetui arba netgi monarcho nuvertimu iš sosto. Beje tokį atvejį galime aptikti Norvegijos istorijoje, kai 1905 m. Švedijos karalius nesugebėjo suformuoti vyriausybės ir tai tapo pagrindu nutraukti uniją su Švedija ir išrinkti naują karališką dinastiją.

⁹¹ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 17

Panaši tvarka dėl premjero paskyrimo yra ir Danijoje. Iki 1909 m. monarchas tiesiogiai formavo vyriausybę, tačiau vėliau jis pradėjo konsultuotis su partijos, turinčios daugiausiai vietų parlamente, lyderiu, nors ši praktika privaloma tapo tik nuo 1926 m. Monarchas konsultuojasi su visų parlamentinių partijų lyderiais dėl naujo kandidato į premjero postą.

Čia gali iškilti sunkumų, kai tampa aišku, kad yra keli variantai būsimos vyriausybės sudėties. Yra laikoma, kad monarchas turi teikti prioritetą tai partijai, kuri turi vietų daugumą parlamente. Tačiau tokia praktika privalomos normos pavidalu nesusiformavo, kaip ir nesusiformavo nuostata, kad monarchas privalo vadovautis esamo premjero patarimu. Kaip teigia T. Karsdetas (*T. Kaarstdet*) ir kiti politologai, su kuriais solidarizuoja M. Sorensenas (*M. Sørensen*), jog gali „susidaryti situacijos, kuriose monarcho padaryti politinių aplinkybių asmeniniai vertinimai, turi ženklios įtakos vyriausybės formavimui, kaip tik todėl, kad šie vertinimai yra daromi kitu būdu, nei įgyvendinamos monarcho vyriausybines funkcijas. Tai nėra Konstitucijos pažeidimas, kadangi konstitucinės karaliaus pareigos pirmiausiai pasireiškia tuo, kad užtikrinti parlamentinio valdymo funkcionavimą sutinkamai su konstitucine tvarka“⁹². Taigi naujos vyriausybės sudėčiai yra nereikalingas Folketingo pritarimas, o ir šiuolaikinė Danijos konstitucinė doktrina nekvescionuoja monarcho teisės sudaryti „techninę vyriausybę“.

Įsaką apie naujos sudėties vyriausybės paskyrimą kontrasignuoja naujas ministras pirmininkas. Šią situaciją galime vertinti kaip duoklę juridiniam formalizmui.

Jeigu kalbėsime apie valstybės vadovo funkcijas, kurių jis negali niekam deleguoti nei neatlikti savo asmenyje, tai visų pirma monarcho teisė skirti kabinetą ir atlikti veikmus, kurie neišplaukia iš įstatymų vykdymo.

Kaip antai Danijos konstitucinės tvarkos ypatumai nulėmė, kad karališkos valdžios funkcijos priklauso tiktai asmeniškai monarchui, ir kurias pagal susidariusią praktiką, jis atlieka savarankiškai, nedeleguodamas jų savo ministrams. Reikia atkreipti dėmesį į šalies Konstitucijos 12 straipsnio nuostatas⁹³, pagal kurias ministro kontrasignacija yra laikoma šalies monarcho tiesioginio valdymo aktu. Šis straipsnis skelbia, kad monarchas vadovauja šaliai tik per ministrus, tokiu būdu, ministras įgyvendina ne savo, o monarcho prerogatyvą. Norvegijoje situacija visiškai kitokia, čia ministras kontrasignuoja dėl to, kad

⁹² Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004. С. 258

⁹³ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 18

monarchas jam delegavo įgaliojimus vadovauti atitinkamai valstybinio gyvenimo sričiai. Po 1974 m. reformos Švedijoje monarcho valdžia tapo išskirtinai ceremoninė, jis netgi neteko tradicinių parlamentinei monarchijai valstybės vadovo funkcijų. Švedijos Karalystėje, anot T. Larsono (*T. Larsson*) valdovas pripažįstamas tik šalies simboliu ir valstybės valdyme nedalyvauja⁹⁴.

Vienas iš naujų monarcho statuso bruožų Švedijoje yra kontrasignacijos taisyklės panaikinimas, kuri yra charakteringas konstitucinės monarchijos bruožas. Vienintelis įgaliojimas, be reprezentacinių ir ceremonialinių funkcijų, kuris liko Švedijos karaliui, kaip pažymi Švedijos konstitucionalistai, tai teisė būti informuotam apie šalies reikalus. Vyriausybė privalo informuoti Karalių apie visas svarbias šalies valdymo problemas.

Šiuolaikinė konstitucinės monarchijos parlamentinio tipo valdymo forma yra suprantama kaip monarcho faktinės valdžios pakeitimas jo įtaka valstybės reikalams. Formaliai monarcho valdžia atrodo kaip „teisė patarti, teisė paskatinti ir teisė įspėti“⁹⁵. Tai labai aiškiai pasireiškia Švedijoje, kur Valdymo formos Akto 5 skyriaus 1 straipsnis⁹⁶ sako: „Ministras Pirmininkas informuoja valstybės vadovą apie valstybės reikalus. Kai tai būtina, Vyriausybė posėdžiauja Taryboje, pirmininkaujant valstybės vadovui“. Po konstitucinės reformos, Švedijoje Valstybės Tarybos posėdžiai vyksta kartą į ketvirtį ir yra grynai informatyvaus pobūdžio. Formaliai galima teigti, kad terminas „vyriausybė“ dabar Švedijoje nebereiškia išsireiškimo „Karalius Valstybės Taryboje“. Taigi, būtinumas informuoti monarchą Švedijoje gali būti aiškinamas tuo, kad monarchui yra būtina žinoti apie valstybės valdymo einamuosius reikalus, atliekant savo ceremonialines funkcijas. Švedijos Valstybės Tarybos funkcijos tuo ir pasibaigia. Lygiai tokią pačią funkciją atlieka ir monarcho susitikimai su premjeru. Monarchas gi remdamasis Konstitucija (Valdymo formos Akto 5 skyriaus 2 straipsnis)⁹⁷ privalo konsultuotis su premjeru prieš savo užsienio išvykas.

Šiek tiek kitokia situacija yra Norvegijoje ir Danijoje. Šiuolaikinėje Danijoje karališkų prerogatyvų įgyvendinimas, vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios srityse, vyksta valstybės tarybos posėdžių forma, pirmininkaujant monarchui. Šio organo posėdžių metu vyksta visų svarbių vyriausybinių reikalų aptarimas, kaip skelbia

⁹⁴ Larsson T. *Governing Sweden*. – Stockholm: The Swedish Agency for Administrative Development, 1997. P. 39

⁹⁵ Alder J. *Constitutional and administrative law*. – London: The Macmillan Press LTD, 1991. P. 198

⁹⁶ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 18

⁹⁷ Ten pat.

Konstitucijos 17 straipsnis⁹⁸. Tačiau valstybės valdymo praktika nuo 1875 m. nuėjo kitu keliu, t.y. spręsti reikalus be Tarybos, kadangi nei tada, nei dabar taip ir nebuvo įstatymiškai ar pačioje doktrinoje nustatyta, ką gi reiškia „ypatingai svarbūs vyriausybiniai reikalai“.

Nuo XX a. vidurio Danijoje susiformavo konstitucinis paprotys, kuris yra vadinamas koroboracijos principu (nuo lotyniško žodžio *corroboratio* – kas reiškia „patvirtinti, paremti“). Pagal konstitucinę praktiką šis principas pasireiškia tuo, kad monarchas tvirtina visus vyriausybės aktus, kurie buvo priimti ne Valstybės Taryboje, nors vėliau šie aktai vistiek formaliai turės būti patvirtinti šioje Taryboje. Kad pateisinti šį paprotį konstitucinėje teisėje įvestas išsireiškimas „neatidėliotini reikalai“. Valstybės Tarybos posėdžiai vyksta gana retai, ne daugiau kaip 15 - 16 kartų per metus. Tačiau ir čia yra kategorija reikalų, kurie juridškai gali būti sprendžiami tik Valstybės Tarybos - šalies vyriausybės - posėdyje, t.y. duoti nurodymą monarchui skelbti naujus rinkimus į Folketingą ir spręsti dinastijos klausimus.

Norvegijoje situacija yra kitokia. Čia Valstybės Tarybos posėdžiai vyksta kartą per savaitę, kadangi monarchas yra delegavęs savo valdžią ministrams ir juridškai jie jos turi tiek, kiek posėdžiauja kartu su Karaliumi Taryboje. Monarchas tuo pačiu yra jų veiksmų *legitimatio causa*, kaip atitinkamų tarnybų vadovų. Be to kontrasignacija formaliai Norvegijoje gali įvykti tik Tarybos posėdyje, o ne už jo ribų, kaip tai yra daroma Danijoje.

Daugelyje Europos valstybių valdovas formaliai tebėra laikomas ginkluotųjų pajėgų vyriausiuoju vadu, tačiau konkrečiose valstybėse realūs jo įgalinimai šioje srityje yra skirtingi. Norvegijos monarchas yra karinių pajėgų vadas, tiesa, savo įgaliojimus vadovauti karinėms pajėgoms delegavęs gynybos ministru. Švedijoje situacija yra kitokia. Pagal Valdymo formos 1974 m. pereinamąsias nuostatas, seni monarcho įgaliojimai, kaip karinių pajėgų vado, perėjo vyriausybei. Taigi Švedijos vyriausybė šiuolaikinėmis sąlygomis tapo kolektyviniu karinių pajėgų vadu, kurio įgaliojimus vykdo gynybos ministras.

Istoriškai teisė pareikšti nepasitikėjimą ministrų kabinetui būtent ir turėjo įtakos Europos konstitucinių monarchijų evoliucijai ir nulėmė jos perėjimą nuo dualistinės monarchijos prie parlamentinės.

⁹⁸ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 19

Kaip jau minėjome anksčiau, politinio susiskaldymo parlamente dingtimi monarchas turi teisę pasirinkti, kuriai partinei koalicijai patikėti politinės pozicijos vaidmenį⁹⁹. Tačiau čia išryškėja ir monarcho instituto kompetencijos spraga: jis neturi teisės kvestionuoti parlamente išreikšto nepasitikėjimo vyriausybe ir nepriimti jos atsistatydinimo. Todėl monarcho galimybė įtakoti vyriausybės institucijos sudarymo ir jos politikos formavimo aspektus vertintina santūriai: susiklosčius palankiai politinei situacijai subūres ministrų kabinetą, valdovas neturi galimybės laiduoti jo tęstinumą politinės krizės laikotarpiu.

Šiandien pagal Skandinavijos šalių konstitucinę teisę nepasitikėjimo pareiškimo procedūrai yra keliami gana tikslūs reikalavimai tiek pačiai procedūrai, tiek jos formai. Pagal Švedijos Karalystės Valdymo formos Akto 12 skyriaus 4 straipsnį¹⁰⁰ nepasitikėjimą galima pareikšti, jeigu yra absoliučios daugumos deputatų palaikymas. Pasiūlymas pareikšti nepasitikėjimą vyriausybei turi būti palaikytas nemažiau 1/10 balsų nuo visų Rikstago deputatų skaičiaus. Taigi Švedijoje aktą apie vyriausybės atstatydinimą pasirašo Talmanas (Valdymo formos Akto 6 skyriaus 5 straipsnis)¹⁰¹, kitose šiaurės šalyse – monarchas. Praktikoje, dėka skirtingų politinių jėgų konsensuso Rikstagas dar nei karto nepareikšė nepasitikėjimo Vyriausybei, o ir Vyriausybė nei karto nebandė iš anksto paleisti Rikstago.

Nors Skandinavijos šalių praktikoje tokių atvejų yra pasitaikę. Terminologiškai tokios situacijos yra apibrėžiamos kaip monarcho teisė veikti esant ypatingoms aplinkybėms, t.y. paskirti taip vadinamas „technines vyriausybes“ arba „ekspertų vyriausybes“. Tuo pačiu metu būdavo paleidžiamas parlamentas ir skiriami nauji rinkimai. Pavyzdžiui Švedijoje panaši vyriausybė buvo paskirta 1928 m., Danijoje – 1920 m. Tais metais Danijos Karalius Kristianas X paskyrė savo nuožiūra nepartinę vyriausybę, spręsdamas krizę, kurią sukėlė parlamentas, o tiksliau tos epochos politinių partijų lyderiai.

Danijos parlamentas gali pareikšti nepasitikėjimą tiek atskiriems Vyriausybės nariams, tiek ir visam Ministrų kabinetui. Vyriausybė, kurios atžvilgiu yra pareikštas nepasitikėjimas, turi teisę „imtis tik tų veiksmų, kurie būtini nenutrūkstamam valstybinių reikalų įgyvendinimui“ (15 straipsnis)¹⁰². Kaip ir daugumoje parlamentinių respublikų

⁹⁹ Alder J. Constitutional and administrative law. – London: The Macmillian Press LTD, 1991. P. 199.

¹⁰⁰ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 19

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 20

nepasitikėjimo pareiškimas Vyriausybei gali sąlygoti ir parlamento paleidimą. Sprendimą šiuo klausimu priima monarchas, bet tik Vyriausybės teikimu.

Norvegijos vyriausybė taip pat turi atsistatydinti, jeigu parlamentas jai pareiškia nepasitikėjimą. Šiuo atveju skirtingai nuo daugelio pasaulio šalių *vyriausybė negali priešpastatyti parlamento nepasitikėjimui savo teisės jį paleisti anksčiau laiko*. Tačiau tokias rezoliucijas Stortingas priima itin retai.

Išimtinė valdovo kuruojamų valstybės reikalų sritis, kur išliko absoliuti jo valdžia – karališkojo dvaro administravimo organizavimas.

Vienintelė išvada, kurią mes galime padaryti išanalizavę Skandinavijos šalių parlamentarizmo formas yra tai, kad nežiūrint į valstybių valdymo formų vienodumą, yra pastebimi žymūs įgyvendinimo formų skirtumai. Tai galima paaiškinti valstybės vadovų įgaliojimų skirtumais formuojant vyriausybes, skirtingomis nepasitikėjimo reiškinio procedūromis ir pavyzdžiui Norvegijoje, tokio svarbaus instituto, kaip teisė paleisti parlamentą, nebuvimu.

5.4. Teisminės valdžios ir monarcho santykis

Konstitucinės teisės doktrinoje beveik visose pasaulio šalyse yra skelbiamas teisminės valdžios nepriklausomumas. Nežiūrint to, valstybės vadovui lieka tam tikri įgaliojimai, kuriais remiantis jis gali daryti tam tikrą įtaką teisminės veiklos mechanizmui. Kiekvienos šalies vadovo konkrečių įgaliojimų apimtis vėlgi priklauso nuo šalies ypatumų.

Pagrindiniai įgaliojimai, kuriuos turi šalies valdovas santykyje su teismine valdžia yra visų pirma teisė skirti teisėjus ir malonės suteikimas. Monarchas dalyvauja teisminės valdžios organizavime skirdamas teisėjus su parlamento pritarimu, tvirtindamas Aukščiausiojo teismo pirmininką, skirdamas teisėjus į administracinius tribunolus ir dalinai į Konstitucinį teismą.

Teisminė valdžia pagal Konstituciją yra visiškai savarankiška ir jos organizacijoje monarchui vietos nėra numatyta. Net jeigu monarchui ir liko teisė skirti teisėjus, šie skyrimai yra visam gyvenimui, tai reiškia, kad nelieka jokios galimybės daryti įtaką teisėjo veiksmams. Vienas iš monarcho įgaliojimų, kuris jam liko santykyje su teismine valdžia yra malonės teikimas nuteistiesiems. Tiesa, Danijoje nuo 1973 m., o Norvegijoje nuo 1981 m. karalius šią teisę delegavo Teisingumo ministrui, o Švedijoje pagal Valdymo formas

Akto 11 skyriaus, 13 straipsnį¹⁰³, nuo 1974 m. malonės teisė priklauso vyriausybei. Kitas įgaliojimas yra nuteistųjų bausmės laiko sutrumpinimas (Danijos Karalystės Konstitucijos 24 straipsnis, Norvegijos Karalystės Konstitucijos 20 straipsnis)¹⁰⁴. Tačiau, pavydžiui Norvegijoje monarchas norėdamas suteikti malonę, visų pirma turi gauti teismo teikimą arba vyriausybės ar parlamento rekomendaciją. Nors apskritai šalyje teisminė valdžia yra vykdoma monarcho vardu.

5.5. Specifiniai monarcho įgaliojimai

Be formalių įgaliojimų, kuriais Skandinavijos šalių monarchai naudojami valdžių padalijimo mechanizme santykiuose su įstatymų leidžiamąja, vykdančiąja bei teismine valdžia, jie dar naudojami ir specifiniais įgaliojimais.

Monarchas turi teisę naudotis ypatingu titulu, kuriuo yra pristatomas oficialiuose priėmimuose bei politiniuose susitikimuose. Skandinavijos šalyse yra naudojamas Karaliaus titulas, nes ir visos trys Skandinavijos šalys yra vadinamos Karalystėmis. Be to titulas atskleidžia svarbiausius monarcho statuso ypatumus, nurodo jo vaidmenį, ryšį su valdančiąja dinastija bei monarchijos teritorinius vienetus.

Karaliaujanti karalienė skirtingai nuo karalienės-motinos ir monarcho sutuoktinės yra pilnateisė, vienasmenė valstybės vadovė. Skirtingai nuo monarcho sutuoktinės, kuriai suteikiamas karalienės titulas, karaliaujančios karalienės sutuoktiniui karaliaus titulas nėra suteikiamas.

Monarchijos valdymo formą įtvirtinusių valstybių Konstitucijose valdovo institutas yra apsaugojamas konstitucinėmis nuostatomis, užtikrinančiomis jam, kaip valstybės vadovui teikiamas konstitucinio statuso garantijas. Monarcho statusas yra apibrėžiamas jo, kaip valstybės vadovo atliekamomis funkcijomis.

Monarcho statusas savo imuniteto savybėmis išsiskiria iš visų kitų valdžios institucijų. Daugumoje pasaulio Konstitucijų vyrauja principas: „valdovas yra neliečiamas ir šventas“¹⁰⁵.

¹⁰³ Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 19

¹⁰⁴ Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html; Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 21

¹⁰⁵ Blaustein P.A. Flanz G.H. Constitutions of the countries of the World. - NY City, 1994

Pažyminys „šventas“ lyg ir nurodo valdovo sąsają su religiniais valstybės institutais, o perkeltine prasme reiškia, kad monarchas yra sutapatinamas su valstybės bei visuomenės aukščiausiomis vertybėmis. Tik Norvegijos Karalystės Konstitucijoje išliko nuostata, kad „Karaliaus asmuo yra šventas“¹⁰⁶. Kitų Skandinavijos šalių, Danijos ir Švedijos Karalysčių Konstitucijose tokios sąvokos nėra.

Reikšmingiausias monarcho imuniteto bruožas yra jo neliečiamumas. Visų pirma tai pasireiškia principu, kad karalius yra neatsakingas už tuos veiksmus, kurie yra atliekami jo vardu valstybinėje-teisinėje srityje. Ši nuostata yra pagrįsta parlamentarizmo principo galiojimu. Šiuo atveju valdovo imunitetas reiškia, kad prieš jį negali būti pareikšti jokie kaltinimai teisme ar prieš jį atlikti kokie nors prievartos veiksmai (Norvegijos Karalystės Konstitucijos 5 straipsnis, Švedijos Karalystės Valdymo formos Akto 5 skyriaus 7 straipsnis ir Danijos Karalystės Konstitucijos 13 straipsnis)¹⁰⁷. Konstitucinės teisės doktrinoje monarchas gali būti traktuojamas ir kaip asmuo, ir kaip institucija.

Monarcho asmeninis imunitetas. Monarcho asmeninio imuniteto turinio esmę atspindi Konstitucijoje valdovo asmeniui suteiktos teisinės garantijos. Paprastai asmeninis imunitetas taikomas tik valdovui, taip pat ir asmeniui vykdančiam sosto regento funkcijas monarcho nepilnametystės ar ligos metu. Tokia privilegija nėra taikoma jo šeimos nariams, taip pat ministrams ir kitiems tarnautojams¹⁰⁸.

Daugelio šalių Konstitucijose monarcho suteiktas absoliutus asmeninis imunitetas. Danijos, Norvegijos ir Švedijos monarchijų konstituciniame reglamentavime valdovo teisinis imunitetas apsaugo jį nuo imperatyvių viešosios teisės normų reikalavimų. Tačiau valdovo imunitetas negali būti pripažįstamas privatinėje teisenoje. Tokiu būdu monarchas nėra atleistas nuo asmeninės civilinės atsakomybės¹⁰⁹.

Europos konstitucinės teisės doktrinoje vyrauja požiūris, jog monarcho karūnacijos metu duodama priesaika saugoti valstybės vientisumą, nepriklausomybę ir laikytis jos įstatymų, paneigia monarcho absoliutaus asmeninio imuniteto teoriją. Prisiekdamas valdovas prisiima pareigą užtikrinti valstybėje galiojančių įstatymų veiksmingumą, kartu suvaržydamas savo galimybę piknaudžiauti įgyto imuniteto privilegijomis. Priesaika

¹⁰⁶ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 25

¹⁰⁷ Norvegijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html; Švedijos Karalystės Valdymo formos Aktas // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html; Danijos Karalystės Konstitucija // http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė anglų kalba. Žiūrėta 2006 11 25

¹⁰⁸ Alder J. Constitutional and administrative law. – London, 1991. P. 195.

¹⁰⁹ Barendt E. An introduction to Constitutional Law. - Oxford University Press, 1998. P. 110.

liudija būsimo monarcho lojalumą visuomenės vertybėms, tarp jų ir teisei, todėl nėra tik dar vienas formalus veiksmas.

Monarcho institucinis imunitetas. Monarchas įgyvendindamas savo kompetenciją valstybės įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ar teisminės valdžios srityje išlieka neliečiamas ir neatskaitingas nei vyriausybei, nei parlamentui, nei valstybės teismų sistemai, išvengdamas politinės – teisinės atsakomybės dėl priimtų ir realizuotų valstybinio valdymo reikšmės sprendimų.

Parlamentinėse monarchijose valdovo instituto neliečiamumas grindžiamas jo įgaliojimų delegavimu kitoms valdžios institucijoms. Kadangi monarcho vaidmuo valstybės valdžių mechanizme minimalus ir pagrindinės valdymo funkcijos sutelktos parlamento ir vyriausybės rankose, tai atitinkamai šioms institucijoms ir tenka visa politinė – teisinė atsakomybė. Monarchas negali įtakoti vieno ar kito teisės akto materialaus turinio. Iš čia ir išplaukia principas, kad „monarchas yra neatsakingas“, nes monarcho parašas turi būti kontrasignuotas ministro pirmininko ar atitinkamos srities ministro. Todėl monarchas negali būti politiškai ar teisiškai atsakingas už savo veiksmus. Toks monarcho kompetencijos apribojimas yra būdingas visoms parlamentinėms monarchijoms.

Monarchas nėra atskaitingas parlamentui už savo veiksmus, ir tai galima paaiškinti galiojančia prezumpcija, pagal kurią monarchas elgiasi remdamasis savo ministrų patarimais, tai atitinkamai jie ir yra atsakingi už teisės aktus, kuriuos kontrasignavo kartu su monarchu. Monarchas netgi turėdamas teisę suteikti malonę, jos negalės suteikti savo ministrui, jei jis bus patraukas atsakomybėn arba apskritai, arba be parlamento sutikimo. Tai yra lyg monarcho imuniteto konstitucinė „kompensacija“, kuri tiesiogiai nėra deklaruota Norvegijos Karalystės Konstitucijoje.

Kai monarchas neteko galimybės savarankiškai leisti savo teisės aktus, tai jis prarado ir institucinio nepriklausomumo savybę, įgyvendindamas savo funkcijas. Tenka pripažinti, kad visus savo įgaliojimus monarchas gali realizuoti tik kartu veikiant kitoms valdžios institucijoms – parlamentui, vyriausybei, teismų sistemai¹¹⁰.

Monarcho instituto neliečiamumo principas parlamentinėse monarchijose apibūdinamas realiais monarcho kompetencijos ypatumais, todėl visi jo įgalinimai įgauna juridinę reikšmę, tik juos patvirtinus konkrečiai institucijai. Danijos ir Norvegijos

¹¹⁰ Alder J. Constitutional and administrative law. - London, 1991. P. 196.

monarchai glaudžiai bendradarbiauja su vyriausybe įgyvendindami vykdomąją valdžią, o štai Švedijos monarchas neteko kontrasignacijos prerogatyvos, kuri yra charakteringas konstitucinės monarchijos bruožas.

I Š V A D O S

1. Baigiamajame darbe išnagrinėti Skandinavijos šalių konstitucinių monarchijų konstitucinio teisinio reguliavimo aspektai ir atskleisti Danijos, Norvegijos ir Švedijos konstitucinių monarchijų bruožai. Juos pagrindėme įvairiomis politinėmis, socialinėmis, istorinėmis žiniomis, leidžiančiomis visapusiškai įvertinti šiose aplinkybėse gvildentų klausimų problematiką.

2. Konstituciškai reglamentuojamas monarcho institutas, būdamas vienas iš valstybės valdžių organizavimo sistemos sudėtinių dalių, nulemia monarchijos valdymo formos susidarymą. Kad išlaikyti monarchijos valdymo formą užtenka, kad šalies vadovas – monarchas gautų bent reprezentacinių ir ceremonialinių funkcijų.

3. Nežiūrint į tai, kad monarcho įgaliojimai, priskirti jam Konstitucijos yra įvairūs ir esminiai, nors ir nieko nelemiantys valstybės valdymo reikaluose, kaip taisyklė jie pasibaigia dekoratyvinėmis funkcijomis. Vienareikšmiškai įvertinti monarcho konstitucinį statusą yra gana sunku, nes iš karto susiduriame su valstybinio-teisinio kriterijaus problema: kokia turi būti monarcho įgaliojimų apimtis ir kokios būtinos dalyvavimo konstituciniuose santykiuose sąlygos, kad jų užtektų pripažinti šalies valdymo formą tikra, o ne tariama monarchija. Po Švedijos 1968 – 1974 m. konstitucinės reformos, Švedijos Karalystės konstitucinės reikšmės teisės aktuose valstybės valdymo forma nėra konkrečiai nurodyta, tik konstitucinės teisės doktrinoje ji yra vienareikšmiškai priskirta monarchijos valdymo formos šalims. Tarptautiniu mastu yra pripažįstamas oficialus šalies pavadinimas „*kongariket Sverige*“ – Švedijos Karalystė, kas neturėtų kelti abejonių dėl jos valdymo formos, tačiau šalies vadovo statuso ir funkcijų ribotumas, kai šalies vadovas – monarchas praktiškai lieka už politinės valdžios ribų ir šalies valdymas nebevyksta jo vardu, iškelia pagrįstų abejonių. Taigi šiandien Švedijos Karalystės valdymo formą mes galime apibūdinti kaip sąlyginai monarchinę. Danijos ir Norvegijos monarchui Konstitucijos suteikti įgaliojimai yra pakankami ir atitinka parlamentinės monarchijos būdingus bruožus.

4. Monarchas Konstitucijos struktūroje išskiriamas kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu. Monarcho statusui suteikta vieta skirta Konstitucijos sandaros struktūroje nulemia monarcho kompetencijos apimtį ir jam priskiriamus įgaliojimus. Norvegijos ir Danijos Karalysčių Konstitucijose jau iškart po preambulės esantis skirsnis reglamentuoja monarcho statusą, o Švedijos Karalystės konstitucinės reikšmės akte, t.y.

Valdymo Formos Akte monarcho statusą apibrėžiančios konstitucinės nuostatos yra įtvirtintos tikrai V skyriuje. Atitinkamai Norvegijos ir Danijos monarchų kompetencijos apimtis ir priskiriami įgaliojimai yra daug platesni, nei jų turi Švedijos monarchas.

5. Monarcho instituto sąsaja su valstybėje proteguojama oficialia religija atspindi monarchijos valdymo formos istorinės raidos tendencijas. Šiandien Skandinavijos šalių monarchai nebeturi nei realių, nei formalių teokratinį įgalinimų, išskyrus tai, kad Danijos, Norvegijos ir Švedijos monarchai privalo išpažinti oficialią šalies religiją, ją puoselėti ir globoti. Religinis monarcho įvaizdžio konservatyvumas kyla iš kiekvienos šalies tautinio identiteto suvokimo ir monarchas tampa moralinių vertybių puoselėtoju. Šiuolaikiniame globalizacijos amžiuje artimas valdovo ryšys su viešpataujančia religija neturėtų nunykti, bet darosi dar aktualesnis. Ši sąsaja jokių būdu nepaneigia tikėjimo laisvės principo, tai kaip ir Karališkos šeimos religijos pasirinkimas yra taip pat tos pačios tikėjimo laisvės išraiška.

6. Skandinavijos šalių monarcho instituto formavimo pagrindinis principas – sosto paveldimumas buvo atskleistas aptariant konkrečias sosto užėmimo sistemas. Akivaizdu, jog monarcho instituto sudarymo procedūra smarkai skiriasi nuo kitų valdžios institucijų suformavimo ypatumų ir neįkūnija atstovaujamosios valdžios subjekto bruožų. Sosto paveldėjimo principų įtraukimas į įstatyminę sferą, jų teisinis reglamentavimas, susiejant sosto paveldėjimą su vienokia ar kitokia forma išreikštu atstovaujamosios valdžios pritarimu, reiškia monarchinio principo atsisakymą.

7. Monarchijos formavimo idelogojoje tūkstantmečiais buvo ignoruojama moters galimybė užimti sostą. Švedija tapo pirmąja Europos monarchija, kuri panaikino Salinę sosto paveldėjimo sistemą ir įvedė lygios pirmagimystės arba pilnos kognatinės pirmagimystės sosto paveldėjimo sistemą, kuri įteisino vyrų ir moterų lygias galimybes užimti sostą. Netrukus Švedijos pavyzdžiu pasekė ir Norvegija. Kognatinę sosto paveldėjimo sistemą galima laikyti moderniausia egzistuojančia sosto paveldėjimo sistema pasaulyje šiandien ir vertinti kaip sektiną pavyzdį visoms šiuolaikinėms paveldimo sosto monarchijoms. Tikėtina, kad ir Danija neužilgo pradės taikyti pažangiausią, nediskriminuojančią sosto paveldėjimo sistemą.

8. Parlamentinių monarchijų charakteringas bruožas yra stipraus parlamento buvimas. Valdovas, gaudamas įgaliojimus iš parlamento institucijos, valdo pritariant Tautai. Valdovo atliekamos valdžios prerogatyvos nors ir reikšmingos, tačiau nėra svarbios. Jeigu Danijos ir Norvegijos monarchai dar disponuoja tokiomis būdingomis

parlamentinei monarchijai funkcijoms, kaip: parlamento sesijos atidarymas, kalbos sakymas atidarant kasmetinę parlamento sesiją, priesaikos Konstitucijai davimas, vyriausybės formavimas, ministro pirmininko skyrimas, vyriausybės aktų kontrasignavimas, ir turi tokias teises, kaip: įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, veto teisė, malonės teisė, tai Švedijos monarchas šių teisių nebeturi. Parlamentinėse monarchijose tarp valdovo ir kitų valdžios institucijų susiklosto lygiavertė institucinės priklausomybės būseną; parlamentas ir vyriausybė praktiškai negali atstatyti valdovo, o šis negali paleisti nei parlamento nei vyriausybės.

Reziumuojant baigiamąjį darbą galima teigti, jog šiuolaikinės monarchijos valdymo formos modelis yra pagrįstas monarcho ir Tautos solidarumo idėja, bendromis jėgomis kuriant ir išreiškiant pastarosios Suvereniteto stiprybę valstybėje. Monarchijos institutas šiuolaikiniame moderniaame pasaulyje išlieka, todėl kad savo konstitucine realizavimo forma tapo dar vienu valstybės vadovo instituto formavimo išraiškos variantu. Tokia valstybės vadovo instituto formavimo galimybė yra glaudžiai susijusi su nacionalinių valstybių teisinių, kultūrinių tradicijų ypatybėmis, kurios ir sąlygojo šių šalių politinį vystymąsi iki dabartinio konstitucinio stabilumo lygio, pasižyminčio tokiais bruožais ir vertybėmis, kurios yra nepakeičiamos jokiais kitais valstybės vadovo instituto sudarymo būdais, net ir ta ribotos kompetencijos apimtimi, kuri yra būdinga šiuolaikinei konstitucinės monarchijos valdymo formą įtvirtinusiai valstybei, kokios ir yra Skandinavijos šalys: Danija, Norvegija ir Švedija.

Šaltiniai ir literatūra

Norminiai aktai

1. Danijos Karalystės Konstitucija// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html
2. Danijos Karalystės Sosto Paveldėjimo Aktas//
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da01000_.html
3. Norvegijos Karalystės Konstitucija//
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/no00000_.html
4. Švedijos Karalystės Valdymo Formos Aktas//
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html
5. Švedijos Karalystės Sosto Paveldėjimo Aktas//
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw02000_.html
6. Švedijos Karalystės Parlamento Aktas//
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw01000_.html
7. Švedijos Karalystės Spaudos Laisvės//
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw03000_.html

Literatūra

8. Birmontienė T., Jarašiūnas J., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
9. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
10. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002.
11. Sartori G. Lyginamoji konstitucinė inžinierija. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001.
12. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2001.
13. Verslo Klasė Nr. 10. // Verslo Žinios. – Vilnius, 2006.
14. Alder J. Constitutional and administrative law. – London: The Macmillian Press LTD, 1991.
15. Barendt E. An introduction to Constitutional Law.- Oxford University Press, 1998.
16. Black H.C. Black's Law Dictionary. -

17. Blaustein P.A. Flanz G.H. Constitutions of the countries of the World. - NY City, 1994
18. Bradley A. W., Ewing K. D. Constitutional and Administrative law. - London: Copyright licensing agency Ltd., 2003.
19. Holmberg E. The instrument of Government. The act of succession. - Stockholm, 1981. ch. 2.
20. Larsson T. Governing Sweden. - Stockholm: The Swedish Agency for Administrative Development, 1997.
21. Maddex L. Robert. Constitutions of the World. -
22. Myrray-Brown J., Ed. The Monarchy and it's Future. - L., 1969.
23. Phillips Hood O., Jackson P., Leopold P. Constitutional and Administrative law. - London: Sweet & Maxwell Limited, 2001.
24. Strouthes D. Law and politics: a cross - cultural encyklopedia. - Santa Barbara, CA, USA, 1995.
25. The Constitution of Sweden.- Stockholm, 1996.
26. Баглай М.В., Лейбо Ю.И., Энтин Л.М. Конституционное право зарубежных стран.- Москва: Норма, 2002.
27. Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. - Москва: ОАО Издательский дом „Городец“, 2004.
28. Попов Н.В. Монархи Эвропы.- Москва, 1996.
29. Страшун Б. А. Конституционное право зарубежных стран. Часть особенная: страны Эвропы. - Москва: Издательство БЕК, 1997.
30. Страшун Б. А. Конституционное право зарубежных стран. Часть общяя: конституционное право и его основные институты. - Москва: Издательство БЕК, 2000.
31. Конституции государст Европейского Союза. - Москва: Норма, 1997.
32. Конституции государст Эвропы. - Москва: Норма, 2001.

Interneto nuorodos

33. Danijos Karalystės oficialus tinklapis//<http://www.denmark.dk/>
34. Norvegijos Karalystės oficialus tinklapis// <http://odin.dep.no/odin/engelsk/norway>
35. Norvegijos Karališkosios Šeimos interneto svetainė // <http://www.kongehuset.no/>
norvegų ir anglų kalbomis

36. Švedijos Karališkosios Šeimos interneto svetainė // <http://www.royalcourt.se/eng/index.html> švedų ir anglų kalbomis
37. Danijos Karališkosios Šeimos interneto svetainė // <http://www.kongehuset.dk/> danų ir anglų kalbomis
38. Konstitucinės monarchijos asociacijos ir tarptautinės monarchistų lygos interneto svetainė// <http://www.monarchy.net> anglų kalba
39. Karališko forumo interneto svetainė// <http://personales.ya.com/fororeal/> anglų ir ispanų kalbomis
40. Internetinė enciklopedija <http://www.wikipedia.org/>
41. Tarptautinės konstitucinės teisės interneto svetainė// <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl> anglų kalba

Raktiniai žodžiai: monarchija, dinastija, paveldėjimas, konstitucija, įgaliojimai

KONSTITUCINIŲ MONARCHIJŲ BRUOŽAI:

DANIJA, NORVEGIJA, ŠVEDIJA

Santrauka

Konstitucinė monarchija – tai tokia valstybės valdymo forma, kuri atspindi konstituciškai reglamentuotą valstybės valdžių sistemos organizaciją, kurioje valdovo institutas netenka ne tik įstatymų leidžiamosios, bet ir daugumos vykdomosios bei teisminės valdžios funkcijų ir valstybės valdyme lyderio poziciją užleidžia visuomenės atstovaujamajai institucijai – parlamentui. Šiame baigiamajame darbe atskleidžiami konstitucinių monarchijų Danijoje, Norvegijoje ir Švedijoje ypatumai. Konstitucinių monarchijų bruožai išskiriami analizuojant monarchijų rūšis, monarchijos valdymo formos įtvirtinimą Konstitucijoje, sosto užėmimo tradicijas, monarcho įgaliojimų kilmę ir trukmę ir monarcho prerogatyvas valdžios pasidalijimo mechanizme. Nors Skandinavijos šalys Danija, Norvegija ir Švedija yra labai giminingos, jas sieja bendra istorija ir kultūrinės tradicijos, jų konstitucinės monarchijos turi esminių skirtumų. Kaip antai, skirtingai nuo Danijos ir Norvegijos, įgaliojimai, kurie liko Švedijos monarhui yra išskirtinai reprezentaciniai ir ceremonialiniai.

Monarchijos institutas šiuolaikiniame moderniame pasaulyje išlieka, todėl kad savo konstitucine realizavimo forma tapo dar vienu valstybės vadovo instituto formavimo išraiškos variantu. Visa tai galima paaiškinti nacionalinių valstybių teisinių, kultūrinių tradicijų ypatybėmis, kurios sąlygojo būtent tokį valstybės vadovo instituto sudarymo būdą Skandinavijos šalyse.

Keywords: monarchy, dynasty, hereditary, constitution, authority

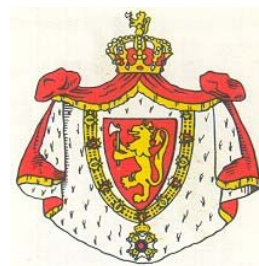
CHARACTERISTICS OF CONSTITUTIONAL MONARCHY: DENMARK, NORWAY, SWEDEN

Summary

A constitutional monarchy - is a form of state government which reflects constitutionally organised system of state powers, where monarch reigns with limits to legislative and most of executive powers along with a governing body - parliament. This final research work describes characteristics of constitutional monarchies in Denmark, Norway and Sweden. Features of constitutional monarchy are disclosed analyzing the types of monarchies, implementation a form of monarchical government in Constitution, traditions of accession to the Throne, origin of monarch powers and monarch prerogatives in the system of separation of powers. Although Skandinavian countries Denmark, Norway and Sweden are so close to each other, they have common history and similar cultural traditions, their constitutional monarchies have substancial differences. For example, differently from Denmark and Norway, the prerogatives left for Swedish monarch are exceptionally only representative and ceremonial.

Institute of monarchy survive in today's modern world, because became one more way to realize the institute of head of state. In attempting to find an answer we must turn to history, because traditions in Scandinavian countries, as they are learned and perceived, create attitudes, which in turn lead to actions.

Priedas Nr. 1

*Danijos
Karališkoji šeima*

*Danijos Karalienė
Margrethe II Aleksandrine
Borhildur Ingrid*

*Danijos Princas
Frederik Andre
Henrik Christian*

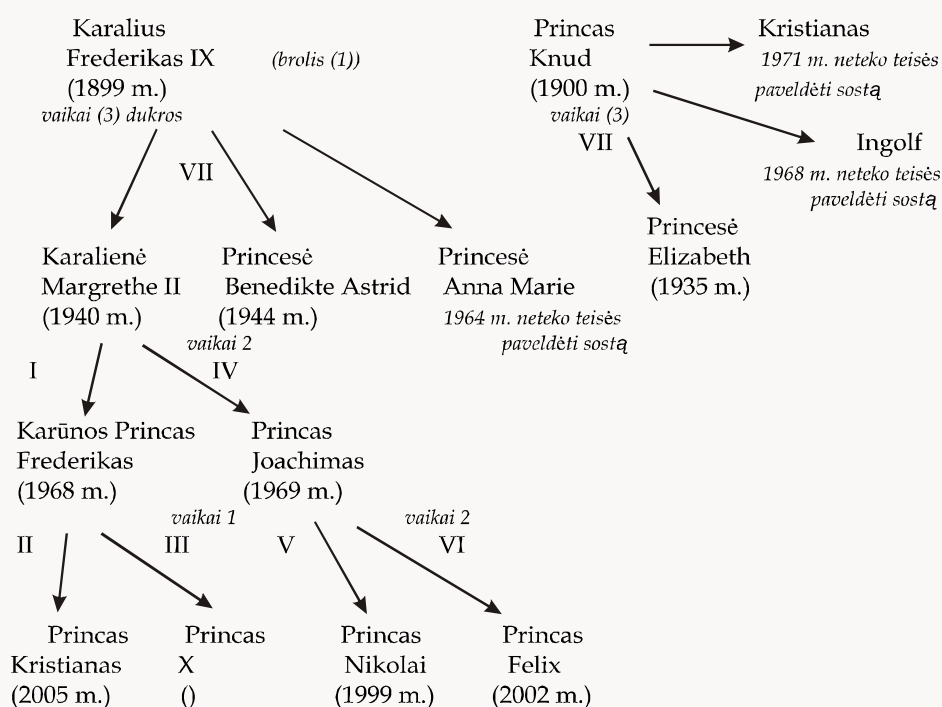
Priedas Nr. 2

DANIJOS KARALYSTĖ

Salinė sistema iki 1953 m.

Kastilijos sistema nuo 1953 m., kad Karaliaus Frederiko IX dukra Margrethe galėtų paveldėti sostą

Danijos Sosto Paveldėtojų eilė¹¹¹

- I Karūnos Princas Frederikas
- II Princas Kristianas
- III Būsimas Karūnos Princo Frederiko vaikas
- IV Princas Joachimas
- V Princas Nikolai
- VI Princas Felix
- VII Princesė Benedikte
- VIII Princesė Elisabeth

¹¹¹ Internetinė enciklopedija // http://en.wikipedia.org/wiki/Line_of_succession_to_the_Danish_Throne

Priedas Nr. 3

*Norvegijos
Karališkoji šeima*

*Norvegijos Karalius
Harald V*

*Norvegijos
Princas
Haakon Magnus*

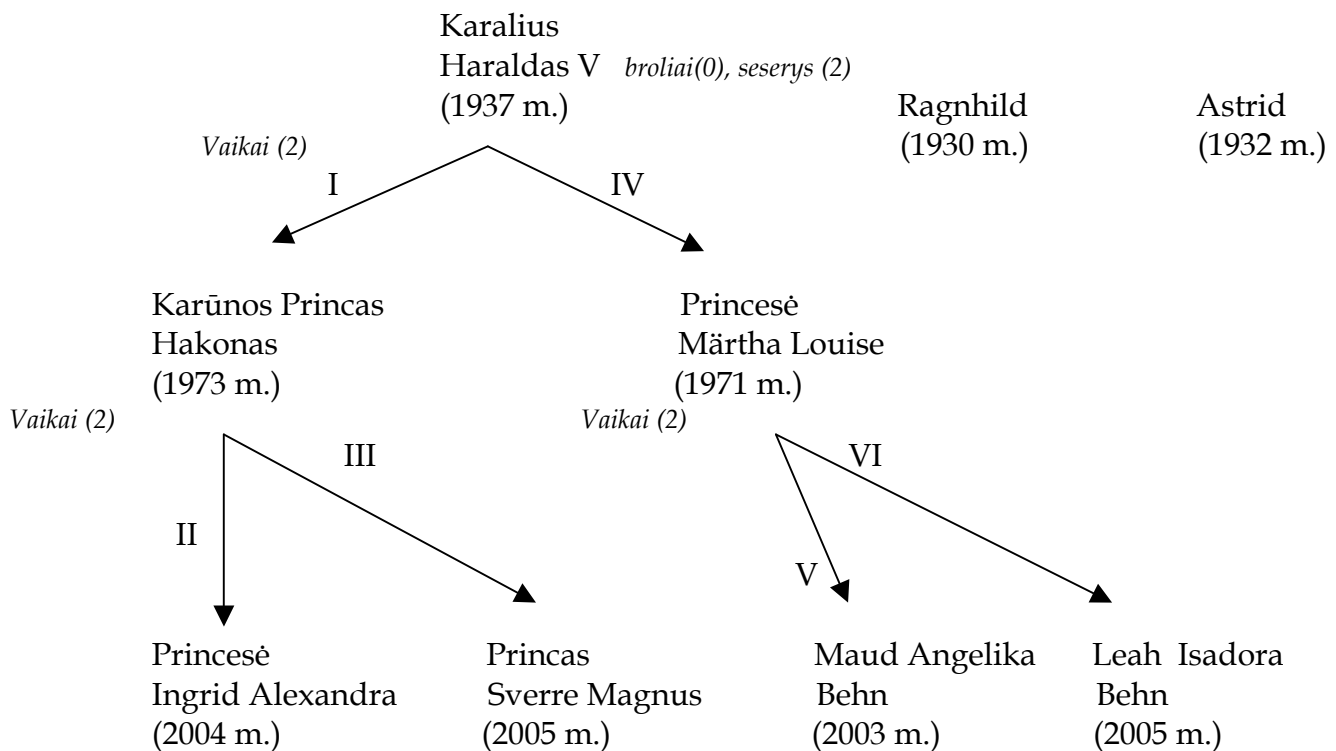
Priedas Nr.4.

NORVEGIJOS KARALYSTĖ

Salinė sistema iki 1971 m. - Haraldo seserys ir jų palikuonys išbraukti iš paveldėtojų eilės.

Vyriškos lyties prioritetas 1971 m. - 1990 m. - Princesė Märtha Louise ir jos palikuonys paveldi po jaunesnio brolio Princo Hakono ir jo palikuonių eilės.

Kognatinė sistema nuo 1990 m. - lygios pirmagimystės principas, nepriklausomai nuo lyties.

Norvegijos Sosto Paveldėtojų eilė¹¹²

- I Karūnos Princas Hakonas
- II Princesė Ingrid Alexandra
- III Princas Sverre Magnus
- IV Princesė Märtha Louise
- V Panelė Maud Angelica Behn
- VI Panelė Leah Isadora Behn

¹¹²Internetinė enciklopedija // http://en.wikipedia.org/wiki/Line_of_succession_to_the_Norwegian_Throne

Priedas Nr. 5

*Švedijos
Karališkoji šeima*

*Švedijos Karalius
Carl Gustaf XVI*

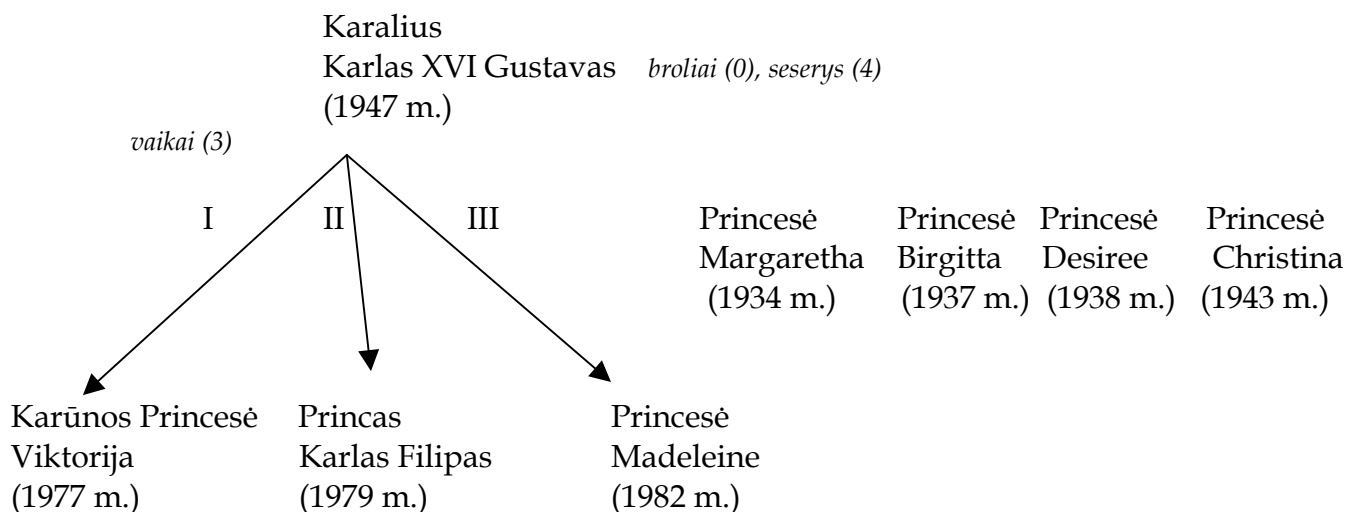

*Švedijos Princesė
Victoria*

ŠVEDIJOS KARALYSTĖ

Salinė sistema iki 1980 m., todėl 1973 m. sostą užima jauniausias Karaliaus Gustavo Adolfo vaikas – sūnus Karlas.

Kognatinė sistema nuo 1980 m.

Švedijos Sosto Paveldėtojų eilė¹¹³

I Karūnos Princesė Viktorija

II Princas Karlas Filipas

III Princesė Madeleinė

¹¹³ Internetinė enciklopedija // http://en.wikipedia.org/wiki/Line_of_succession_to_the_Swedish_Throne

Priedas Nr.7.

Respublika – Monarchija

10 : 10

Gyvenimo kokybės indeksas (GKI) **TOP 20**

Šalis (valdymo forma)	GKI	BVP (1 gyventojui JAV dolerių)
1. Airija (R)	8,333	36,790
2. Šveicarija (R)	8,068	33,580
3. NORVEGIJA (M)	8,051	39,590
4. Liuksemburgas (M)	8,015	54,690
5. ŠVEDIJA (M)	7,937	30,590
6. Australija (M)	7,925	31,010
7. Islandija (R)	7,911	33,560
8. Italija (R)	7,810	27,960
9. DANIJA (M)	7,796	32,490
10. Ispanija (M)	7,727	25,370
11. Singapūras (R)	7,719	32,530
12. Suomija (R)	7,618	29,650
13. JAV (R)	7,615	41,529
14. Kanada (M)	7,599	34,150
15. Naujoji Zelandija (M)	7,436	25,110
16. Nyderlandai (M)	7,433	30,920
17. Japonija (M)	7,392	30,750
18. Honkongas (R)	7,347	31,660
19. Portugalija (R)	7,307	19,530
20. Austrija (R)	7,268	31,420

Gyvenimo kokybės indeksas (skalė – nuo 1 iki 8) sudaromas įvertinus 9 rodiklius: materialinę gerovę, sveikatos apsaugą, šalies politinį stabilumą ir saugumą, santuokų skaičių, bendruomeninį gyvenimą, klimato sąlygas, darbo saugą, politines laisves, lyčių lygybę.

Šaltinis: The Economist Intelligence Unit's „The world in 2005“¹¹⁴

¹¹⁴Verslo Klasė Nr. 10. // Verslo Žinios. – Vilnius, 2006. P. 38.